

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Jitka Bláhová

Vývoj a současná podoba rodinné politiky v ČR

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Gabriela Munková, CSc.

Katedra: Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12.8. 2015

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla použita k získání jiného nebo stejného titulu.

.....
Jitka Bláhová

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé práce PhDr. Gabriele Munkové, CSc. za přínosné připomínky, cenné rady, velkou ochotu a vstřícnost, bez kterých by tato práce nevznikla. Dále bych ráda poděkovala mé rodině a přátelům, především pak mému manželovi a dětem, za jejich trpělivost a podporu během celého mého studia.

Obsah:

OBSAH:	0
ÚVOD	1
1. OBECNÝ POPIS SOUČASNÉ RODINNÉ POLITIKY	3
1.1. CÍLE RODINNÉ POLITIKY A NÁSTROJE, KTERÝMI JE JICH DOSAHOVÁNO	4
1.2. FORMY RODINNÉHO SOUŽITÍ.....	6
1.3. SPECIFIKA DEMOGRAFICKÉHO CHOVÁNÍ ČESKÉ POPULACE	9
2. FINANČNÍ PODPORA RODIN V ČESKÉ REPUBLICE	12
2.1. DÁVKY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ (DÁVKY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY, NĚKTERÉ DÁVKY NEMOCENSKÉHO A DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ, DÁVKY V HMOTNÉ NOUZI)	14
2.1.1. <i>Dávky státní sociální podpory</i>	15
2.1.2. <i>Sociální pojištění</i>	18
2.1.3. <i>Dávky v hmotné nouzi</i>	22
2.2. DAŇOVÁ POLITIKA	23
3. NEFINANČNÍ NÁSTROJE RODINNÉ POLITIKY ZAJIŠŤUJÍCÍ SLUČITELNOST PROFESNÍCH A RODINNÝCH ROLÍ	24
3.1. MOŽNOSTI PÉČE O PŘEDŠKOLNÍ DĚTI A JEJICH DOSTUPNOST.....	24
3.2. NÁSTROJE PRACOVNĚ – PRÁVNÍ OCHRANY.....	26
3.3. POSTAVENÍ OTCE V RODINĚ	29
4. SOCIÁLNÍ SLUŽBY	30
5. RODINY SE SPECIFICKOU POTŘEBOU	31
5.1. NEÚPLNÁ RODINA.....	31
5.1.1. <i>Domácnost samoživitelů</i>	32
5.1.2. <i>Postavení dětí v neúplných rodinách</i>	36
5.1.3. <i>Dopad neúplných rodin na sociální systém státu</i>	36
5.2. RODINA SE ČLEMEM SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM	37
5.2.1. <i>Rodina pečující o zdravotně postižené dítě</i>	37
5.2.2. <i>Zaměstnávání osob se zdravotním postižením</i>	39
5.2.3. <i>Kvalita života osob pečujících o zdravotně postižené členy rodiny</i>	40
5.2.4. <i>Podpora státu rodinám pečujícím o člena se zdravotním postižením</i>	41
5.3. PĚSTOUNSKÁ RODINA.....	42
6. STRUČNÝ PŘEHLED VÝVOJE NÁSTROJŮ RODINNÉ POLITIKY OD ROKU 1989 DO SOUČASNOSTI 146	
6.1. RODINNÁ POLITIKA PO ROCE 1989 A JEJÍ CÍLE.....	46
6.2. ZMĚNY RODINNÉ POLITIKY DO ROKU 1996	48
6.4. RODINNÁ POLITIKA OD ROKU 2006 DO SOUČASNOSTI.....	51
ZÁVĚR – PŘEDSTAVENÍ PROBLEMATICKÝCH OKRUHŮ SOUČASNÉ RODINNÉ POLITIKY, JEJICH SUBJEKTIVNÍ ZHODNOCENÍ A NÁVRHY ŘEŠENÍ	53
SEZNAM ZKRATEK	56
POUŽITÁ LITERATURA	56
SEZNAM PŘÍLOH:	60
KLÍČOVÁ SLOVA:	62
KEY WORDS:	62
ABSTRACT:	62
SUMMARY:	63

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila Vývoj a současnou podobu rodinné politiky v České republice.

Důvody, které mě ke zvolenému tématu vedly, pro mě byly osobní a jednoznačné. Jsem matkou dvou malých dětí, a oblast rodinné politiky a zvláště pak některé instituty, jsou mi velice blízké. Určité aspekty rodinné politiky, zejména pak téma předškolní péče o děti a rodičovského příspěvku, pro mě byly aktuální do té míry, že jsem se s nimi byla nucena seznámit velice detailně. Přiblížení dané problematiky pro mě bylo velmi přínosné, do jisté míry velice inspirativní a přimělo mě se zamyslet nad celkovým fungováním rodinné politiky v České republice. Jelikož se mě tato oblast osobně značně dotýká, pokusila jsem se některé problematické okruhy vymezit a nastítnit jejich řešení v závěrečné části mé práce.

Zpracování mé diplomové práce téma rodinné politiky zcela nevyčerpává, zejména proto, že tuto oblast považuji za značně rozsáhlou. Zaměřila jsem se tedy na popis a charakteristiku naší rodinné politiky ve spojení s užitím jejích nástrojů. Zároveň jsem se pokusila vedle popisné formy zpracování práce využít své teoretické poznatky z této oblasti a aplikovat je při charakteristice rodin se specifickou potřebou. Svou práci vnímám také jako možnost vyjádřit se k problematice rodinné politiky tak jak ji vnímám jako občan a rodič.

Práce je rozdělena do šesti hlavních kapitol.

První kapitolu věnuji představení stěžejních pojmů, které provázejí dále celou práci. Jsou jimi rodina, rodinná politika, systém, koncepce a cíle rodinné politiky. Zmiňuji také typy nástrojů, kterým se pak věnuji podrobně v dalších kapitolách. Za důležité jsem v rámci této kapitoly považovala zmínit druhy forem rodinného soužití a specifika demografického chování populace v posledních několika letech. Při vzájemném porovnání institutu manželství a

nesezdaného soužití jsem za účelem zodpovězení otázky, z jakého důvodu lidé raději než manželství preferují nesezdané soužití, obrátila na 60 respondentů pomocí dotazníkového průzkumu. Závěry, které jsem z průzkumu udělala, jsou přílohou mé práce.

V druhé kapitole jsem se již konkrétně věnovala finančním nástrojům rodinné politiky a jejich rozboru. Zabývala jsem se dávkami sociálního zabezpečení coby přímou finanční podporou státu a daňovou politikou státu jako nepřímým finančním nástrojem rodinné politiky.

Následující kapitola se týká nefinančních nástrojů rodinné politiky, a to konkrétně těch, které podporují slučitelnost rodinných a profesních funkcí. Zmiňuji dostupné možnosti péče o předškolní děti, flexibilní formy práce jako nástroje pracovně-právní úpravy a také postavení otce v rodině, především s ohledem na zrovnoprávnění obou rodičů v rámci svých rodinných a profesních rolích.

V další kapitole jsem považovala za vhodné zmínit také existenci sociálních služeb jako jednoho z nástrojů rodinné politiky.

Po charakteristice nástrojů rodinné politiky jsem si v páté kapitole své práce vybrala tři typy rodin, které se svou specifickou potřebou odlišují od většinové populace. Jejich postavení je z nějakého důvodu znevýhodněné oproti ostatním „běžným“ rodinám a zasluhují tedy silnější podporu a zájem ze strany státu. Na základě rozboru situace těchto rodin je zde patrné konkrétní uplatnění a fungování některých nástrojů rodinné politiky v praxi.

V závěrečné kapitole pak popisují vývoj rodinné politiky od roku 1989 do současnosti, a to opět s důrazem na vývoj nástrojů rodinné politiky.

Samotný závěr práce pak věnuji třem z mého pohledu problematickým okruhům současné rodinné politiky, subjektivně je zhodnocuji a navrhuji jejich možné řešení.

1. Obecný popis současné rodinné politiky

Úvodem této kapitoly se pokusím přiblížit pojmy *rodiny* a *rodinné politiky*, neboť s oběma tyto pojmy budu pracovat dále v celé své práci.

Obecně můžeme říci, že neexistuje žádná oficiální definice pojmu rodina. V některých zemích je rodina chápána jako soužití lidí, mezi kterými existují partnerské či rodičovské vazby, jinde je pojem *rodina* staven na roveň pojmu *domácnost*.¹ Nejběžnější chápání *rodiny* je popisováno tak, že je to základní stavební jednotka celé společnosti. Jako taková má v každé společnosti své významné postavení a je třeba, aby jí také byla poskytována náležitá ochrana. Ochrana je vykonávána právě prostřednictvím rodinné politiky za pomoci jejích nástrojů.

S ohledem na rozsáhlost této problematiky je zřejmé, že vymezení *rodinné politiky* či pokus o její definici není jednoznačný. V odborné literatuře se lze setkat s nejrůznějšími pohledy na tuto oblast. Jedním z nich může být rozdělení pojetí rodinné politiky na:

- Liberální chápání
- Konzervativní chápání
- Kolektivistické pojetí
- Feministické pojetí²

V každém z těchto pojetí má jednotlivec, rodina a stát odlišné postavení. Liberalistické pojetí klade důraz na svobodu rodiny, která spočívá v tom, že stát by měl soukromí rodiny svými zásahy narušovat jen zcela výjimečně v žádoucích situacích. Konzervativní pojetí rodiny zdůrazňuje roli otce jako živitele rodiny a celé rodině je přiznávána významná hodnota, kterou je pro celou společnost. Za těchto okolností by ji měl stát maximálně podporovat.

---

¹ Matějková, B., Palonciová, J. Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí: Brno, 2005, s. 7, ISBN 80-210-3630-3

² Sirovátka, T. Rodinné chování a rodinná politika v České republice. IN Mareš, P., Potočný, T. Modernizace a česká rodina. Brno: Barrister a Principal, 2003, s.128 ISBN 80-86598-61-6

Kolektivistické pojetí cílí na jedince, kterého se snaží oprostít od vazeb svazujících ho s rodinou a snaží se ho osamostatnit. Feministické pojetí se vyznačuje svou snahou o rovnoprávnost mezi mužem a ženou v rámci rodinných rolí.

Snaha o vymezení pojmu rodinné politiky bude vždy úzce závislá na souvislostech a potřebách, pro které máme zájem tuto oblast charakterizovat. Přesná definice rodinné politiky je prakticky nemožná, zejména bereme-li v úvahu rozmanitost forem rodinného soužití a proměn rodiny v průběhu životního cyklu. Lze se setkat také s náhledem na rodinnou politiku jako na oblast s průřezovou tematikou a nelze ji tedy vykládat a popisovat bez přihlídnutí k jiným oblastem společenského života, jelikož její opatření zasahují do mnoha sfér života jedince. Široký záběr rodinné politiky lze pozorovat také s ohledem na různorodost sfér, ve kterých je vykonávána, ať už se jedná o státní, regionální či místní rovinu.³

1.1. Cíle rodinné politiky a nástroje, kterými je jich dosahováno

Přes rozmanitost jednotlivých definic rodinné politiky jako pojmu lze vidět společný rys všech těchto teorií. Tímto společným charakteristickým rysem je cíl rodinné politiky, tedy směr, který sledují vykonávaná opatření. Cílem rodinné politiky je snaha veškerými dostupnými prostředky podporovat rodinu v tom, aby byla schopná plnit všechny své funkce. Zároveň také umožnit jednotlivým členům rodiny realizaci jak ve své roli rodinné, tak profesní. Stále by však mělo být pamatováno na zachování určité rodinné autonomie a ponechání možnosti volby pro řešení konkrétní životní situace a tím zároveň zachování jisté míry odpovědnosti rodiny za sebe samu.⁴

Těchto cílů je dosahováno za pomoci nástrojů rodinné politiky, které lze s ohledem na způsob jejich uplatňování rozdělit na přímou a nepřímou finanční podporu, přičemž mezi přímou podporu lze zařadit dávky sociálního zabezpečení a nepřímá podpora je poskytována prostřednictvím daňového

---

³ **Vančurová, A.** Současné a připravované opatření rodinné politiky v zemích střední Evropy, s. 17, MPSV, 2007. Dostupné také z WWW

http://www.mpsv.cz/files/clanky/4354/studie_vancurova.pdf

⁴ **Sirovátka, T.** Rodina a reprodukce versus zaměstnání a role sociální politiky. Brno: František Šalé-Albert. 2006. In Rodina, zaměstnání a sociální politika, s. 162, ISBN 80-7326-104-9

systemu. Jako další nástroje rodinné politiky lze však bezpochyby uvést také fungování sociálních služeb, vytvoření sítě předškolních zařízení pro děti či také legislativní opatření, která normativně upravují trh práce. Ve své práci jsem tuto skupinu opatření nazvala jako nefinanční nástroje rodinné politiky.

Cíle a nástroje jsou popisnými znaky konkrétního systému rodinné politiky, které lze rozlišit takto:

- Liberální systém
- Sociálně tržní systém
- Univerzalistický systém
- Kombinovaný systém

Liberální systém uznává princip autonomie rodiny v nejvyšší míře, role státu je upozaděna a stát svou podporu poskytuje pouze adresně rodinám s nejnižšími příjmy.

Sociálně tržní systém, který je někdy nazýván také sociálně demokratický klade důraz na pracovní výkon a zásluhy, díky kterým mají být primárně uspokojovány potřeby rodiny. Až poté, je-li potřeba, poskytuje stát sociální podporu.

Univerzalistický systém ve většině případů poskytuje rodinám širokou státní podporu, která nemusí být vždy přiznána na základě testování příjmů a v řadě situací dochází tedy k podpoře rodin univerzálně, bez ohledu na to, zda pomoc státu opravdu potřebují.

V **kombinovaném systému** poskytuje rodinám poměrně významnou podporu stát, ale zůstává zde nadále prostor pro fungování služeb pro občany. Tyto služby mají ze strany státu rovněž značnou podporu.

Českou republiku s ohledem na její systém rodinné politiky lze přiřadit k systému univerzalistickému.⁵ Tento systém však není pro stát dlouhodobě udržitelný a zvláště v období reformy veřejných financí je zdůrazňována potřeba přeměny sociálního systému státu. Sociální dávky by se měly stát z převážné části testovanými a jejich příjemci by měli být opravdu jen potřební jedinci. Většina potřeb by měla být hrazena z vlastních zdrojů rodiny.

---

⁵ Krebs, V. Sociální politika. 5. vyd. Praha: ASPI, 2010, s. 352, ISBN 978-80-7357-585-4

Důležitým prvkem je fungující systém kontrolních mechanismů, který by zabraňoval zneužívání sociálních dávek.

Rodinná politika v České republice a spolu s ní i její nástroje, prostřednictvím kterých je uváděna do praxe, má složitou pozici. Tato pozice je komplikovaná především s ohledem na minulost. Historie demokratické republiky je příliš krátká a nebylo tedy prozatím mnoho prostoru na změnu. Z tohoto důvodu se naše země stále vyrovnává s dědictvím minulého režimu, které prošlo četnými snahami o přeměnu a zásadní reformu rodinné politiky jako celku, jež by brala v úvahu současné možnosti a potřeby jejích subjektů, avšak i přesto zatím nelze hovořit o úplné transformaci k vhodnému systému rodinné politiky. Velice citlivou je přitom hranice, která pomyslně dělí rodinu na záležitost soukromou a veřejnou. Úloha státu je zde balancovat a rozlišit, kdy je jeho pomoc a tedy užití některého z nástrojů rodinné politiky vhodné, a kdy je potřeba nechat určitou autonomii a odpovědnost na samotné rodině. Uplatnění těchto nástrojů bude odlišné také u různých forem rodinného soužití, proto jsem se rozhodla každou z těchto forem blíže charakterizovat a vzájemně je odlišit. Provádění nástrojů rodinné politiky se prakticky promítá také do demografického chování společnosti a z tohoto důvodu jsem v jedné z dalších kapitol přiblížila vývoj sňatečnosti, rozvodovosti a porodnosti za posledních několik let.

1.2. Formy rodinného soužití

Pro účely této práce použiji následující rozdělení forem rodinného soužití:

- zákonný režim (manželství)
- alternativní formy rodinného soužití – nesezdané soužití a registrované partnerství.

Uvedené formy rodinného soužití se mezi sebou liší v několika směrech a také naopak lze mezi nimi najít i určité spojitosti. Pokusím se každou z těchto forem stručně popsat v jejich charakteristických bodech.

Manželství je s určitostí základní rodinnou formou, která je našim právním řádem upravena nejrozsáhleji a jako právní institut požívá největší ochrany. Definici pojmu manželství, podmínky jeho vzniku a samotný vznik manželství

je upraven §655 a n. z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.⁶ Manželství je zde definováno jako „trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc“.⁷

Následující ustanovení OZ upravují také zákonné překážky manželství, pojem zdánlivého manželství a okolnosti, za kterých je manželství neplatné.

Práva a povinnosti manželů upravuje §687 a n. OZ. Hned v úvodu těchto ustanovení je zakotveno, že manželé mají stejná práva a stejné povinnosti. Tyto práva a povinnosti jsou zde podrobněji upraveny a týkají se především vzájemného vztahu manželů a uspořádání a fungování rodiny.

Každý z manželů má právo zastoupit toho druhého v běžných záležitostech. Manželé mají mezi sebou vzájemnou vyživovací povinnost a právo na stejnou hmotnou a kulturní úroveň. Otázka vyživovací povinnosti je zákonem řešena také po zániku manželství. „*Není-li rozvedený manžel schopen se sám živit a tato jeho neschopnost má svůj původ v manželství nebo v souvislosti s ním, má vůči němu jeho bývalý manžel v přiměřeném rozsahu vyživovací povinnost.*“⁸

Oblast manželského majetkového práva zahrnuje oblast tzv. společného jmění manželů. Společné jmění manželů podléhá zákonnému režimu, smluvenému režimu anebo režimu založenému na základě soudního rozhodnutí. Všechny tyto alternativy poměrně obsáhle upravuje OZ.

Institut manželství má svůj pevně daný význam v dědickém právu, kdy jeden z manželů v případě dědění ze zákona podle zákonné posloupnosti – tzv. dědických tříd – nabývá dědictví v první dědické třídě společně s dětmi zůstavitele.

V porovnání s manželstvím je *nesezdané soužití* pouze faktickým stavem nemajícím pevnou oporu v našem právním řádu. V případě kohabitace nelze mluvit o způsobu vzniku či zániku, tento stav zde buď je, nebo není. Tuto formu rodinného soužití volí v dnešní době z nejrůznějších důvodů stále více lidí.

V souvislosti s nesezdaným soužitím partnerů zákon neřeší speciálně otázku jejich spoluvlastnictví. Majetek osob žijících v nesezdaném soužití může být

---

⁶ Dále jen OZ

⁷ §655 OZ

⁸ §760, odst.1 OZ

spravován v režimu spoluvlastnictví nebo může být výlučným vlastnictvím každého z nich.

V oblasti dědického práva je postavení takto žijících partnerů v porovnání s manžely odlišné v tom, že partneři žijící ve společné domácnosti po sobě dědí až v rámci druhé dědické skupiny⁹, a to pouze v případě, žili-li spolu ve společné domácnosti nejméně po dobu jednoho roku před smrtí zůstavitele. Postavení dětí narozených v manželství a dětí, které jsou narozené mimo manželství, je stejné. Rodičovská odpovědnost, stejně jako vyživovací povinnost rodičů a dětí, vzniká nezávisle na formě rodinného soužití.

Další oblastí, ve které zákonodárce staví manželství před nesezdané soužití, je osvojení. V ustanoveních OZ je zmíněno, že *osvojiteli se můžou stát manželé či jeden z manželů, výjimečně může osvojit i jiná osoba.*¹⁰ Z formulace ustanovení je tedy zřejmé, že jsou v tomto případě upřednostněny osoby žijící v manželství oproti ostatním osobám.

Třetí formou rodinného soužití je **registrované partnerství**.

*Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným zvláštním zákonem. Partneři se považují za osoby blízké.*¹¹

Institut registrovaného partnerství v našem právním řádu existuje od roku 2006, kdy se stal účinným zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství.¹² Předpis v úvodu vymezuje pojem registrovaného partnerství a pojem partnera. V dalších ustanoveních je upraven vznik registrovaného partnerství, je zmíněn konkrétní postup a podmínky nutné k uzavření, neplatnost a neexistence partnerství, zánik, povinnosti a práva partnerů včetně vyživovací povinnosti mezi nimi navzájem.

Trvajícím registrovaným partnerstvím je překážkou osvojení – osoby stejného pohlaví nemohou dle právního řádu České republiky osvojit dítě. Tato problematika je již několik let předmětem diskusí laické i odborné veřejnosti,

---

⁹ Na rozdíl od manžela zůstavitele, který dědí společně s dětmi zůstavitele již v první dědické skupině

¹⁰ §800 odst. 1 OZ

¹¹ **Hendrych, Bělina, Fiala, Šámal, Šturma, Štenglová.** Právníký slovník, 3. vydání, 2009 dostupné také z WWW < <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxhezlhnfzxi4tpozqw4zk7obqxe5domvzhg5dwne&groupIndex=4&rowIndex=0> >

¹² dále jen zákon o registrovaném partnerství

proběhlé snahy o uzákonění adopce dětí páry stejného pohlaví zatím nepřinesly úspěch.

V případě, že jeden z partnerů pečuje o dítě a oba partneři žijí ve společné domácnosti, podílí se na výchově dítěte i druhý partner. Povinnosti týkající se ochrany výchovy a vývoje dítěte se vztahují i na druhého partnera.

1.3. Specifika demografického chování české populace

S formami rodinného soužití úzce souvisejí demografické ukazatele jako například sňatečnost, rozvodovost a porodnost. Na zmíněné aspekty působí celá řada vnějších vlivů, přičemž ty hlavní jsou vlivy sociální, ekonomické, společenské a politické.

Při porovnání a popisování těchto demografických ukazatelů jsem brala v úvahu časové období let 2004-2014, rok 2014 pak zvlášť jako poslední rok s dostupnými aktuálními údaji.

Sňatečnost

V současné době je sňatečnost v České republice na poměrně nízké úrovni. Příčiny tohoto vývoje lze dávat do souvislosti se změnou politické situace v zemi po roce 1989. Tato změna s sebou nepřinesla pouze jiné politické klima, ale také přeměny ve sféře sociální a ekonomické. Obvyklé sociální jistoty, které lidem poskytoval minulý režim, již nejsou samozřejmostí, lidé jsou více odpovědní za své sociální postavení, prostředí na trhu práce se stává více konkurenčním, zvyšují se nároky na zaměstnance, sladit profesi s rodinným životem je obtížné. Mladí lidé jsou nuceni cílevědoměji se připravovat na své budoucí povolání a založení rodiny z tohoto důvodu odkládají. Jedním z důvodů poklesu uzavírání manželství mohl být také zánik výhodných novomanželských půjček, které byly před rokem 1989 obvyklé a velmi populární. Také bytová situace a možnost mladých rodin získat za přijatelných finančních podmínek bydlení se změnila, i to mohlo být důvodem poklesu sňatečnosti.¹³ V roce 2004 bylo uzavřeno 51 447 sňatků. Toto číslo se s každým dalším rokem zvyšovalo,

---

¹³ Langhamrová, J., Fiala, T. Změny reprodukčního chování v České republice a jeho důsledky. *Fórum sociální politiky*. 3/2014. ISSN 1802/5854

zpočátku povolna. V roce 2007 počet sňatků dosáhl 57 157 a tento rok je rokem, ve kterém v rámci mnou sledovaného období bylo uzavřeno nejvíce sňatků. Vysvětlením může být vstupování do manželství populačně silných ročníků narozených v 70. letech 20. století. O to více je překvapující údaj následujícího roku 2008, kdy bylo uzavřeno přibližně o 5000 sňatků méně. Pokles sňatečnosti pokračoval i v roce 2009, kdy se počet uzavřených sňatků snížil o dalších téměř 5000 na 47 862. V dalších letech toto číslo opět klesalo, ale už jen povolna. Údaj uzavřených sňatků za rok 2014 je 45 600, což je přibližně o 2000 sňatků více než rok předešlý. Důvody, proč má uzavírání sňatků z dlouhodobého hlediska spíše klesající tendenci, mohou být rozličné.

Z průzkumu, který jsem si pro účely diplomové práce udělala, vyplývá, že pokud se lidé rozhodnou zůstat v nesezdaném soužití je to především z důvodu, že manželství nepovažují za nezbytnou instituci, lidově řečeno „na vztah nepotřebují papír“. Dalším z často uváděných důvodů byla pocíťovaná větší míra jistoty v majetkových vztazích v rámci nesezdaného soužití, především kvůli případné zadluženosti jednoho z manželů a následné exekuci. Naopak finanční náklady spojené s uzavřením sňatku nebo úvaha, že z nesezdaného soužití se „lépe odchází“ se jako důvody neuzavírání manželství objevovaly nejméně často.

Po roce 1989 došlo v České republice ke zvyšování počtu dětí narozených mimo manželství. V roce 1990 to bylo 11 tisíc dětí a tento počet zahrnoval 8,6 % všech narozených dětí. V roce 2007 toto číslo stouplo na téměř 40 tisíc dětí, což odpovídalo 34,5 % všech narozených dětí.¹⁴

Příčiny autorka citované publikace spatřuje v poklesu intenzity sňatečnosti a zároveň sníženou plodností vdaných žen. Logickým důsledkem tohoto chování je, že se počet dětí narozených v manželství významně snížil. Nejvíce mimomanželských dětí rodí ženy se základním vzděláním, naopak vysokoškolsky vzdělané ženy častěji přivádějí na svět děti do manželství, nežli mimo něj.

---

¹⁴ Št'astná, A. Neúplné rodiny v ČR a ve vybraných evropských zemích, VÚPSV: Praha, 2009, s.7 ISBN 978-80-7416-038-7

Rozvodovost

Rozvodovost je dalším z demografických údajů, často se dává do spojitosti právě s údajem o počtu uzavření manželství a jejich vzájemném porovnání.¹⁵ Ze sledovaného období let 2004-2014 v každém roce počet rozvedených manželství dosáhl více jak 50% počtu uzavřených manželství. V roce 2004 bylo rozvedeno 33060 manželství. V dalších letech toto číslo pozvolna klesalo. V roce 2014 skončilo rozvodem 26 800 manželství, což je přibližně o 1000 manželství méně než v roce 2013. Z tohoto počtu rozvedených manželství bylo 57 % manželství s nezletilými dětmi. Manželství se nejčastěji rozvádělo po 6 letech a průměrná délka manželství činí 13,1 roku. I přes klesající počet rozvedených manželství je rozvodovost v České republice jedna z nejvyšších v Evropě, kdy se naše země řadí vedle skandinávských zemí, Německa nebo Velké Británie. Důvody vysoké rozvodovosti u nás spatřuji do jisté míry v poměrně volné právní úpravě, která rozvod manželství činí vcelku rychlým a jednoduchým. V této domněnce mě utvrzuje mimo jiné skutečnost, kdy v roce 1999 výrazně klesl počet rozvodů na přibližně 23,5 tisíce. Důvodem byla legislativní změna tehdy platného zákona o rodině, která nově upravila podmínky, za kterých může být rozvod uskutečněn. V praxi počet rozvodů zřejmě nejvíce ovlivnilo ustanovení, podle kterého nemůže být manželství rozvedeno, není-li soudním rozhodnutím upravena péče o nezletilé dítě. Nicméně po zavedení do praxe a po sžití se soudů a veřejnosti s touto novelou, začal postupně počet rozvodů opět stoupat.

Porodnost

Porodnost neboli *natalita* je dalším demografickým ukazatelem, který udává podíl narozených z určité skupiny za určité časové období. Nejvyšších hodnot dosahovala porodnost za minulého režimu, konkrétně v 70. letech 19. století. Zásahu na tom měla propopulační politika státu. Naopak po roce 1989 došlo k rapidnímu poklesu porodnosti, který lze přičíst změnám politickým a sociálním. Mateřství začaly ženy odkládat do vyššího věku, dostupnějšími se

---

¹⁵ Tzv. ukazatel úhrnné rozvodovosti

staly i antikoncepční metody a umělá přerušování těhotenství již byla v souladu s platnou legislativou. Klesající trend porodnosti pokračoval celá 90. léta. Přerušen byl až v roce 2006, kdy úhrnná plodnost vzrostla nad hranici 1,3 dítěte na jednu ženu. Rok 2007 byl již ve znamení nárůstu porodnosti, kdy připadalo 1,44 dítěte na jednu ženu. Jedním z hlavních důvodů bez pochyby bylo, že se matkami stávaly ženy tzv. silných populačních ročníků. Nejvyšší míry porodnosti bylo dosaženo v roce 2008, kdy se narodilo 119 570 dětí.¹⁶ V dalších letech začala porodnost opět klesat a v roce 2014 se narodilo 109 900 dětí.

Současná úroveň porodnosti v České republice je obecně považována za nízkou, demografové mluví o tzv. demografické pasti. Nízká natalita má vliv na současnou populační situaci, ale zároveň určuje směr populačního vývoje v České republice také do budoucna. Následkem tohoto nepříznivého stavu může být nejen postupný úbytek obyvatelstva, ale i rychlejší demografické stárnutí populace (tzv. stárnutí v základně věkové pyramidy).¹⁷

2. Finanční podpora rodin v České republice

Již v úvodu své práce zmiňuji, že provádění prorodinných opatření a dosahování cílů rodinné politiky lze pomocí konkrétních nástrojů. Mezi ty hlavní, pravděpodobně nejvíce viditelné, patří finanční podpora rodin ze strany státu. Podpora státu by měla do určité míry kompenzovat náklady, které rodině v konkrétních sociálních situacích vznikají, ale je také formou ocenění rodičovské funkce. Mnoho sociálních dávek je směřováno k rodinám s dětmi a jejich účelem je určité vyrovnání sociálního postavení těchto rodin s rodinami bezdětnými.¹⁸ Je na státu, aby jako poskytovatel finanční pomoci rozhodl o tom, koho, za jakých podmínek a v jaké míře podpoří. Tato role státu není jednoduchá a vyžaduje opravdu citlivé posouzení konkrétních situací, ale i

---

¹⁶ Pro porovnání v roce 2004 bylo narozeno pouze 97 664 dětí.

¹⁷ Langhamrová, J., Fiala, T. Změny reprodukčního chování v České republice a jeho důsledky. *Fórum sociální politiky*. 3/2014 ISSN 1802-5854

¹⁸ Mitchell, E., Finanční podpora rodin s dětmi v České republice evropském kontextu, Sociologický ústav AV ČR: Praha 2010, s. 28, ISBN 978-80-7330-183-5

dobře promyšlený a fungující sociální systém. Finanční prostředky, které stát poskytuje v rámci rodinné politiky, pocházejí z veřejných rozpočtů a i z tohoto důvodu je nezbytné, aby s nimi bylo účelně nakládáno a dobře hospodařeno. V rámci podpory nástroji rodinné politiky dochází stejně jako v jiných oblastech sociální politiky ke zneužívání.

Finanční podpora státu směrem k rodinám má více podob, které můžeme rozdělit do několika skupin:

Pravidelné hotovostní platby - zde si lze jako nejčastější typ sociálních dávek představit právě peněžité transfery směřující k rodinám s dětmi. Tyto platby jsou vypláceny za určitých podmínek a jejich výše může být různá. Nemusejí být také vypláceny vůbec. Pozitivní stránkou těchto plateb by měla být skutečnost, že jsou vázány na konkrétní rodiny či jejich členy a tím by měla být zaručena jejich účelnost a efektivita. Jedná se například o rodičovský příspěvek nebo přídavek na dítě.

Jednorázové příspěvky – tyto příspěvky jsou poskytovány jako pomoc rodinám, které se ocitly v sociální události, která si ji žádá. Tato událost má mimořádný charakter, pomoc tedy není pravidelně se opakující. Příkladem je porodné či pohřebné.

Slevy na dani, daňové bonusy a odpočty – tento typ finanční pomoci je opět cílen častěji na rodiny s dětmi a důležitým faktorem poskytnutí a následné čerpání podpory zde také za určitých okolností může být to, zda partneři žijí v nesezdaném soužití nebo v manželství. V tomto případě se jedná o společné zdanění manželů a je zřejmé, že je zde upřednostněno manželství jako tradiční forma rodinného soužití.

Bezplatné nebo dotované služby pro rodiny – zde se jedná o specifický druh pomoci ze strany státu jako hlavního vykonavatele rodinné politiky. Do této skupiny patří bezplatné zdravotnictví či vzdělávání, slevy na dopravu, dotace na školní pomůcky. Oproti předešlým typům podpory je zde větší prostor pro zapojení a aktivní činnost státu na úrovni regionální či místní.

Z hlediska účelnosti a efektivity se jeví jako přínosnější první dva typy finanční podpory – pravidelné hotovostní platby a jednorázové příspěvky. K tomuto závěru mě vedou studie, které naznačují, že v obou těchto případech, kdy je konečným příjemcem dávky přímý pečovatel o dítě (nejčastěji se jedná o matku), jsou takto poskytnuté finanční prostředky lépe využity ve prospěch dítěte, než je tomu u slev na dani a daňových bonusech, které uplatňuje zase častěji otec dítěte.¹⁹

V rámci této kapitoly jsem se rozhodla pro základní dělení finanční podpory na přímou a nepřímou. Přímá finanční podpora je v České republice vykonávána prostřednictvím sociálního zabezpečení, které sestává ze tří hlavních pilířů – státní sociální podpory, sociálního pojištění a sociální pomoci prostřednictvím dávek v hmotné nouzi.²⁰ Daňová politika státu zaměřená na pomoc rodinám pak představuje nepřímou finanční podporu.

2.1. Dávky sociálního zabezpečení (dávky státní sociální podpory, některé dávky nemocenského a důchodového pojištění, dávky v hmotné nouzi)

Státní sociální podpora spolu s dávkami nemocenského a sociálního pojištění a se sociální pomocí jsou tři opěrné body sociálního zabezpečení. Sociální pomoc může mít podobu sociálních dávek či služeb. Jako hlavní rozdíl mezi finanční podporou poskytnutou na základě sociálního pojištění a pomocí ve formě dávek státní sociální podpory bývala dříve zmiňována subjektivita nároku na plnění ze sociálního pojištění. V praxi se projevila tak, že pokud jedinec odváděl pravidelně sociální pojistné, měl jistotu a své subjektivní právo na plnění ze strany státu. V případě pomoci ve formě sociální podpory byla situace žadatele hodnocena z hlediska potřebnosti a účelnosti. Tento rozdíl se však v poslední době stává stále méně patrným, subjektivní právo bývá často spojeno i s některými dávkami sociální podpory, kdy příkladem by mohl být nárok na rodičovský příspěvek.²¹ Sociální pomoc se od dvou předešlých institutů liší velmi úzkou skupinou příjemců, působí ve vztahu k dávkám státní sociální

---

¹⁹ **Mitchell, E.**, Finanční podpora rodin s dětmi v České republice evropském kontextu, Sociologický ústav AV ČR, Praha 2010, s. 29 n., ISBN 978-80-7330-183-5

²¹ **Pieters, D.** Základní principy sociálního zabezpečení. In Sirovátka, T., Sociální zabezpečení (vybrané texty), Brno: Vydavatelství MU, 1997, s. 12, ISBN 80-210-1671-X

podpory a systému sociálního pojištění subsidiárně, nastupuje až tehdy, kdy jsou zmíněné dva pilíře sociálního zabezpečení nedostačující.²²

2.1.1. Dávky státní sociální podpory

Systém státní sociální podpory je spolu s ostatními dávkami sociálního zabezpečení součástí tzv. sociální záchrané sítě státu. Funkcí státu prostřednictvím této sítě by mělo být vystihnutí nejrůznějších sociálních událostí, které jsou běžnou součástí života rodiny jako celku nebo jenom jednotlivých rodinných příslušníků, být na takové situace připraven a především umět účinně pomoci. Účinnou pomocí lze v tomto případně rozumět vhodné zacílení finanční podpory státu potřebným občanům a také co nejvíce zamezit zneužití této formy pomoci. Koncepce předpokládá, že rodiny si zabezpečí s ohledem na své možnosti co nejvíce potřeb především vlastním pracovním příjmem a z něho odvozenými dávkami. Stát zasáhne a podpoří pouze tam, kde z nějakých důvodů nestačí občan nebo rodina zajistit své potřeby vlastními silami na společensky přijatelné úrovni, popřípadě tam, kde je v zájmu státu rodinu stimulovat a rozvíjet.²³ Právě zneužití sociálního systému je stále velice tíživým problémem, který i přes veškeré snahy nebyl dosud vyřešen. Negativním důsledkem tohoto problému je finanční zátěž sociálního systému pro stát a nedostatek poskytnuté pomoci potřebným jedincům.

Systém dávek státní sociální podpory je podrobně upravený v zákoně č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře.²⁴ Podle §1 tohoto zákona se stát prostřednictvím dávek státní sociální podpory podílí na krytí nákladů na výživu a ostatních základních osobních potřeb dětí a rodin, některé tyto dávky jsou testované, tzn. poskytované v závislosti na příjmu rodiny. Dávky mají reflektovat jak příjmovou, tak sociální situaci rodiny. Čím více se v rodině vyskytuje nepříznivých událostí, tím více dávek je rodině poskytováno a přímo úměrná je také jejich výše. Zákon o SSP přesně vymezuje rozhodný příjem, který je určující pro získání nároku na některé dávky, některé dávky jsou vypláceny bez ohledu na příjem rodiny.

---

²² Troster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 286 ISBN 978-80-7400-322-6

²³ Důvodová zpráva k z. č. 117/1995 Sb., dostupné také z WWW < <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mjzhe2v6mjrg5pwi6rng> >

²⁴ Dále jen zákon o SSP

Dávkami státní sociální podpory jsou:

- přídavek na dítě
- příspěvek na bydlení
- porodné

Tyto dávky jsou testované, nárok na ně vzniká v souvislosti s výší příjmu rodiny.

Další dvě dávky jsou dávky plošné, k jejich výplatě není rozhodný příjem rodiny:

- pohřebné
- rodičovský příspěvek

Přídavek na dítě patří k sociální dávce, která má na našem území poměrně dlouho tradici, přestože v průběhu času prošla četnými změnami souvisejícími jak s výší příspěvku, tak s okruhem osob, kterým byla dávka vyplácena. V současné době má nárok na přídavek na dítě nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima a koeficientu 2,40. Přídavek na dítě je za určitých podmínek vyplácen také zletilému nezaopatřenému dítěti. Výše přídavku je odvislá od věku dítěte a pohybuje se v rozmezí částek od 500Kč do 700Kč, přičemž děti do 6 let pobírají částku 500Kč, děti mezi 6 až 15 rokem věku částku 610Kč a děti starší 15 let až do věku 26 let mají nárok na příspěvek ve výši 700Kč.

Nárok na *příspěvek na bydlení* má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu a jeho náklady na bydlení přesahují částku stanovenou v zákoně o SSP vypočítanou součinem rozhodného příjmu a koeficientu 0,30, pro Prahu platí koeficient 0,35. Náklady na bydlení jsou zde stanoveny tabulkově a konkrétní náklady pro účel vyplacení příspěvku se zjišťují průměrem nákladů za poslední tři měsíce bezprostředně předcházejícímu čtvrtletí, na které se příspěvek uplatňuje. Příspěvek je vyplácen tedy zpětně a jeho výše může být proměnlivá. Výše příspěvku je vypočítána rozdílem normativních nákladů za bydlení a rozhodným příjmem rodiny, který je násoben konkrétním koeficientem. S ohledem na časté zneužití této dávky plánuje zákonodárce legislativní změny upravující výplatu této dávky. Do budoucna se

například uvažuje se stanovením maximální délky pobírání příspěvku, která by měla být dostačující na překlenutí obtížné sociální situace rodiny.

Další dávkou státní sociální podpory, která v poslední době prošla několika úpravami, je **porodné**. V případě porodného se jedná o citlivou dávku, jejíž výše a podmínky vyplácení může, byť jde pouze o dávku jednorázovou, do určité míry ovlivnit rozhodnutí mladých lidí založit rodinu, popřípadě její založení odložit. Nedávná legislativní změna rozšířila okruh oprávněných osob z této dávky a porodné nyní náleží ženě²⁵, která porodila své první nebo druhé dítě a rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima a koeficientu 2,70. Nárok na porodné vzniká dnem narození dítěte a jeho výše je v případě narození prvního dítěte 13 000 Kč, v případě druhého dítěte je tato částka 10 000 Kč.

Nárok na výplatu **pohřebného** má podle zákona o SSP ten, kdo vypraví pohřeb dítěti, které bylo v den smrti nezaopatřeným dítětem, nebo rodiči nezaopatřeného dítěte, jestliže dítě nebo osoba mělo trvalý pobyt na území České republiky.²⁶ Jedná se o jednorázový příspěvek, jehož výše činí 5 000 Kč.

Nejrozšířenější dávkou státní sociální podpory je **rodičovský příspěvek**. Jedná se o dávku, která je vyplácena bez ohledu na příjem rodiny. Nárok na ní vzniká, pokud rodič po celý kalendářní měsíc osobně celodenně pečuje o nejmladší dítě v rodině. Nárok na rodičovský příspěvek trvá nejdéle do čtyř let věku dítěte, na které je pobírán a zároveň nejdéle do doby, kdy byla na rodičovském příspěvku na toto dítě vyplacena částka 220 000 Kč. Výši a délku doby čerpání rodičovského příspěvku je za určitých okolností možné zvolit. Pokud lze alespoň jednomu z rodičů ke dni narození nejmladšího dítěte stanovit 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu v částce převyšující 7 600 Kč až do částky 11 500 Kč měsíčně, může rodič volit délku rodičovského příspěvku. Toto je podmíněno tím, že zvolená výše rodičovského příspěvku nesmí přesáhnout 70% 30násobku denního vyměřovacího základu. Až do výše 7 600 Kč může

---

²⁵ Zákon o SSP přiznává tento nárok za určitých podmínek také otci, srov. §44, odst. 3, 4 zákona o SSP

²⁶ Podmínka trvalého pobytu se nezjišťuje v případě, že se dítě narodilo mrtvé.

volit výši rodičovského příspěvku rodič, pokud mu lze stanovit ke dni narození nejmladšího dítěte 70% 30násobku denního vyměřovacího základu v částce nepřevyšující 7 600 Kč. Takto volit může také rodič, kterému sice nevzniká nárok na pobírání příspěvku v této výši, ale nárok na pobírání příspěvku na nejmladší dítě vzniká bezprostředně po skončení pobírání příspěvku na starší dítě. Pokud podle předchozích výpočtů nelze stanovit žádnému z rodičů dle vyměřovacího základu výše rodičovského příspěvku, vzniká rodiči nárok na pobírání příspěvku do konce devátého měsíce věku dítěte ve výši 7 600 Kč a dále pak 3 800Kč měsíčně až do čtyř let věku dítěte. Takto zvolené čerpání rodičovského příspěvku lze měnit, nejdříve však po třech měsících od poslední volby. Podmínka celodenní řádné osobní péče o dítě je v zákoně o SSP poměrně široce pojata. Zákon považuje tuto podmínku za splněnou i v případě, že dítě do dvou let věku navštěvuje předškolní zařízení ne více jak po dobu 46 hodin v kalendářním měsíci. Od dvou let věku dítěte se frekvence a délka pobytu dítěte v předškolním zařízení pro účely tohoto zákona již nesleduje, není tedy jakkoli omezená. V praxi to pro rodiče pobírající rodičovský příspěvek znamená, že si mohou k tomuto příspěvku libovolně přivydělat, pokud zajistí dítěti pobyt v některém z předškolních zařízení nebo pokud o dítě osobně celodenně pečuje jiná zletilá osoba odlišná od osoby rodiče.

Na tomto místě bych ráda odlišila rodičovský příspěvek od institutu rodičovské dovolené. Rodičovská dovolená je upravena v rámci pracovního práva²⁷, zatímco úpravu rodičovského příspěvku nalezneme mezi úpravou dávek státní sociální podpory. Na rodičovský příspěvek vzniká nárok po dobu rodičovské dovolené.²⁸

2.1.2. Sociální pojištění

Sociální pojištění je opatření, které slouží k pojištění obyvatel před nejrůznějšími typy sociálních rizik. Jeho funkce je v případě nastalých sociálních událostí finančně podpořit pojištěnce a eliminovat tak možné negativní důsledky. V ideálním případě by měla být přímá úměra mezi

---

²⁷ V této úpravě jsou promítnuty směrnice EU.

²⁸ **Kuchařová, V. a kol.** *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů.* VÚPSV: Praha, 2006, s.6, ISBN 80-87007-18-2

odvedeným pojistným a výší vyplácených nároků. V České republice však sociální pojištění díky způsobu výpočtu některých dávek, které budu dále zmiňovat, představuje spíše systém sociálního přerozdělení.²⁹ V kontextu rodinné politiky zmíním dále ve své práci peněžitou pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, ošetřovné jako dávky plynoucí z nemocenského pojištění a vdovský a sirotčí důchod, které jsou vyplácené z důchodového pojištění.

1. Některé dávky plynoucí z nemocenského pojištění

Hlavní funkcí nemocenského pojištění je zabezpečit ekonomicky aktivní obyvatelstvo v případě očekávaného i nenadálého krátkodobého výpadku příjmu. Mezi důležité principy nemocenského pojištění patří a zároveň jeho popisnými znaky jsou všeobecnost, obligatornost, solidarita a také obligatornost nároků.³⁰

Peněžítá pomoc v mateřství svou existencí potvrzuje státem uznanou důležitou a významnou funkci těhotenství a mateřství. Aby mohla být vyplácena, je nutným předpokladem účast žadatelky na nemocenském pojištění v potřebné délce, která činí v posledních dvou letech před porodem minimálně 270 dní. U osob samostatně výdělečně činných je podmínka vyplácení o něco přísnější a je nutné, aby žadatelka byla účastna na nemocenském pojištění alespoň 180 dní v posledním kalendářním roce. Celková délka mateřské dovolené a tedy i pobírání peněžité pomoci v mateřství činí 28 týdnů, u vícečetných těhotenství pak 37 týdnů.³¹ Nastoupit na mateřskou dovolenou a zahájit pobírání peněžité pomoci může žena kdykoliv mezi 8. a 6. týdnem před porodem.

Současná právní úprava umožňuje střídavou péči o dítě a tím také střídavé pobírání peněžité pomoci v mateřství mezi matkou a otcem dítěte. Tato varianta je možná po uplynutí šesti týdnů ode dne porodu a peněžítá pomoc je pak vyplácena vždy výhradně z nemocenského pojištění toho rodiče, který

---

²⁹ Mitchell, E., Finanční podpora rodin s dětmi v České republice evropském kontextu, Sociologický ústav AV ČR: Praha 2010, s. 31, ISBN 978-80-7330-183-5

³⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění, dostupné také z WWW <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=oz5f6mrqga3f6mjvg5pwi6rnga&groupIndex=0&rowIndex=0> >

³¹ Při převzetí dítěte do péče (např. z důvodu úmrtí matky) činí tato doba 22 týdnů, případně 31 týdnů při převzetí dvou a více dětí najednou.

mateřskou dovolenou právě čerpá a je tedy vyplácena pouze jednomu z nich. U muže je přitom od počátku roku 2012 zavedena podmínka, že péče o dítě bude trvat vždy alespoň sedm po sobě jdoucích kalendářních dnů.³² Obecně lze hodnotit možnost střídání rodičů v pobírání tohoto příspěvku jako velice pozitivní krok. Možnosti v péči o dítě se u otce a matky stávají více vyrovnané. Pro účel výpočtu výše této dávky je důležitým pojmem denní vyměřovací základ a jeho výše.³³ V případě peněžitě pomoci v mateřství činí její výše 70% denního vyměřovacího základu. Takto vypočítaný denní vyměřovací základ je dále upravován – redukován. Pevně stanovené redukční hranice³⁴ stanovují konečnou částku, se kterou je pracováno. Denní vyměřovací základ do 1. redukční hranice je započítán 100 %, vyměřovací základ mezi 1. a 2. redukční hranicí se započítává ve výši 60 %, vyměřovací základ mezi 2. a 3. redukční hranicí je započítán ve výši 30% a k základu nad 3. redukční hranicí se nepřihlíží. Díky takto koncipovanému výpočtu peněžitě pomoci v mateřství lze na sociální pojištění nahlížet jako na systém určitým způsobem modifikovaným. Nejedná se již o systém čistě zásluhový, protože již neplatí, že čím více pojištěnec odvede, tím více dostane. Existence „stropu“ ve výši výplaty této dávky lze vnímat jako znak systému sociálně – redistribučního.

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství má za úkol vykompenzovat těhotné či kojící zaměstnankyni nižší příjem, který jí náleží z důvodu převedení na jinou práci, jež si vyžádal její aktuální stav. Tento příspěvek je vyplácen nejdéle do 6 týdnů před očekávaným datem porodu, za splnění konkrétních podmínek je vyplácen také po porodu.

Ošetrovné je dávkou, která náleží zaměstnanci, jež nemůže vykonávat svou práci z důvodu ošetřování nemocného člena rodiny. Je vypláceno také v případě, pokud musí zaměstnanec pečovat o zdravé dítě do 10 let věku a to z důvodu, že bylo vzhledem k nepředvídatelné překážce uzavřeno školské zařízení, osoba, která o dítě jinak pečuje, onemocněla nebo byla dítěti nařízena

---

³² www.mpsv.cz dostupné také z < <http://www.mpsv.cz/cs/7#dsn> >

³³ Výpočet denního vyměřovacího základu se provede tak, že se započítatelný příjem pojištěnce za rozhodné období (obvykle 12 kalendářních měsíců) vydělí počtem kalendářních dnů připadajících na toto období.

³⁴ 1. redukční hranice činí 888Kč, 2. hranice 1331Kč, 3. hranice 2662Kč

karanténa. Nárok na ošetřovné lze uplatnit také na dítě, na které jinak druhý rodič pobírá peněžitou pomoc v mateřství, či rodičovský příspěvek, pokud u tohoto rodiče nastaly zákonem předvídané situace.³⁵ Ošetřovné lze pobírat nejdéle po dobu 9 kalendářních dní, u osamělého zaměstnance pečujícího o dítě do 16 let věku zákon stanovuje délku podpůrní doby až na 16 dní. Výše dávky ošetřovného činí 60 % denního vyměřovacího základu.

2. Některé dávky plynoucí z důchodového pojištění

Důchodové pojištění jako takové a dávky, které jsou na jeho základě vypláceny, blíže upravuje zákon č. 155/1995 Sbírky, o důchodovém pojištění.³⁶ Z dávek tohoto pojištění se v dalším textu budu věnovat pozůstalostním důchodům. Hlavním důvodem je jejich blízká souvislost s rodinnou politikou. Vdovské, vdovecké či sirotčí důchody jsou druhy sociálních dávek, které nastupují v případě, že rodina v důsledku úmrtí přijde o člena, jenž svým příjmem zabezpečoval, případně se podílel na zabezpečování chodu rodiny. Ztráta tohoto příjmu může být pro rodinu sociálním a často také existenčním rizikem. Poskytnutím pozůstalostních důchodů se stát snaží předejít významnému snížení životní úrovně těchto rodin, v krajních případech také hrozícímu sociálnímu vyloučení.

Dle § 49 a 50 zákona o důchodovém pojištění vzniká nárok na *vdovský a vdovecký důchod* v případě, že zemřel manžel či manželka pobírající starobní nebo invalidní důchod. Nárok vzniká také tehdy, splnil-li zemřelý manžel či manželka ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění k přiznání nároku na starobní nebo invalidní důchod. Další situace, za které vzniká nárok na vdovský či vdovecký důchod je, pokud manžel či manželka zemřeli následkem pracovního úrazu. Zákon také stanoví délku pobírání důchodu, která činí jeden rok po smrti manžela či manželky. Delší pobírání dávky je možné za předpokladu, že pozůstalý manžel či manželka pečuje o nezaopatřené dítě, dítě či jiného člena domácnosti³⁷, který je závislý na péči jiné osoby ve stupni II. nebo IV. Dále je také možné pobírání této dávky pokud je pozůstalý manžel či

³⁵ Jedná se např. o případy, kdy tento rodič onemocněl, utrpěl úraz, matka porodila další dítě a po dobu pobytu v porodnici se nemůže starat o starší dítě.

³⁶ dále jen zákon o důchodovém pojištění

³⁷ rodiče zemřelého či pozůstalého manžela nebo manželky

manželky invalidní ve stupni III. a tehdy, dosáhla-li tato osoba předdůchodového věku.

Dalším z pozůstalostních důchodů je **důchod sirotčí**. Na jeho pobírání má nárok nezaopatřené dítě, zemře-li jeho rodič nebo osoba, která dítě převzala do péče, a to na ní bylo odkázáno výživou. Další podmínkou ke vzniku nároku na sirotčí důchod je, aby tyto osoby ke dni smrti pobíraly starobní nebo invalidní důchod, nebo splnili-li ke dni smrti potřebnou délku pojištění k uznání nároku na starobní či invalidní důchod. Nárok na sirotčí důchod vzniká také tehdy, zemřeli-li tyto osoby následkem pracovního úrazu.

2.1.3. Dávky v hmotné nouzi

Financování sociální pomoci vykonávané pomocí dávek v hmotné nouzi je specifické v tom, že jsou prostředky plynoucí do tohoto systému často čerpány z místních rozpočtů samosprávných celků. Nárok na pomoc je vždy posuzován individuálně s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem a často podmíněn správním rozhodnutím. S ohledem na to lze očekávat vysokou míru efektivity a účelnosti této podpory.

Mezi dávky v hmotné nouzi patří:

- **Příspěvek na živobytí**
- **Doplatek na bydlení**
- **Mimořádná okamžitá pomoc**

Příjemci **příspěvku na živobytí** jsou zpravidla lidé, kteří se ocitli v situaci, kdy příjmy rodiny dramaticky poklesly. Tato dávka může mít rozdílnou výši, při jejímž stanovení se hodnotí více okolností, mimo jiné také to, jakým způsobem se snaží žadatel o příspěvek zlepšit svou současnou situaci vlastními silami. V obecné rovině se výše příspěvku rovná rozdílu mezi skutečným příjmem rodiny a částky potřebné vynaložit na živobytí.

Doplatek na bydlení má jako dávka v hmotné nouzi za úkol vyrovnat potřebné osobě rozdíl mezi jejím příjmem po odečtení nákladů na bydlení a potřebnou částkou na živobytí. Opět se očekává přiměřená součinnost osoby, která o

doplatek žádá. Tato součinnost spočívá například v tom, že osoba upřednostní co nejlevnější variantu ubytování, jež bude pokrývat její potřeby.

Mimořádná okamžitá pomoc je svým charakterem, jak je již ze samotného pojmu patrné, mimořádnou a jednorázovou dávkou. Okruh osob, kterým lze mimořádnou okamžitou pomoc poskytnout, je poměrně široký. Ne vždy se musí jednat o osobu splňující podmínky hmotné nouze. V mnoha případech postačí, že adresát mimořádné okamžité pomoci nemá dostatek finančních prostředků na uhrazení konkrétního jednorázového výdaje. Výše příspěvku může mít několik forem. Konkrétně může být hrazena jako doplatek do výše existenčního minima, a to tehdy, jde-li o pomoc osobě, které hrozí vážná újma na zdraví. V některých situacích se bude jednat o paušální příspěvek či bude výše dávky závislá na konkrétním výdaji žádající osoby.

2.2. Daňová politika

Dalším instrumentem rodinné politiky a konkrétně potom její nepřímé podpory je daňová politika státu v této oblasti. Jedná se zejména o daňové úlevy poskytované rodinám. Jedním z opatření, kterými jsou rodiny podporovány, je daňové zvýhodnění na vyživované dítě žijící s poplatníkem daně z příjmu ve společné domácnosti. Daňové zvýhodnění na dítě se odečítá přímo od vypočtené daně nebo u zaměstnanců v jednotlivých kalendářních měsících od vypočtené zálohy na daň. V případě, že je vypočtená daň nižší než částka daňové úlevy, je tato částka poplatníkovi vyplacena jako tzv. daňový bonus. Od roku 2015 je daňový bonus na první vyživované dítě 13 404 Kč, na druhé dítě 15 804 Kč a na třetí a každé další dítě 17 004 Kč za rok.

Uplatnit lze také odpočet na manžela nebo manželku a to za předpokladu, že žije s poplatníkem v domácnosti a nemá vlastní příjmy vyšší než 68 000 Kč za kalendářní rok. Sleva na dani v tomto případě činí ročně 24 800 Kč.

Rodiny s dětmi si od ledna roku 2015 mohou odečíst z daní zaplacené školné. Za rok 2014 lze takto odečíst až 8 500 Kč, za rok 2015 se tato částka zvýší na 9 200 Kč.

Mezi daňovou úlevu rodinám s dětmi lze zařadit i změnu daňové sazby na kojeneckou výživu, která platí také od ledna roku 2015. Sazba na kojeneckou

výživu se snížila z původních 21% na 10%. Důsledek by měl být patrný na konečných cenách výrobků dětské výživy, ale jak moc bude tato změna znatelná pro koncového spotřebitele, záleží především na obchodnících.

3. Nefinanční nástroje rodinné politiky zajišťující slučitelnost profesních a rodinných rolí

Změny, které se v naší společnosti udály po roce 1989, přinesly mladým lidem mnoho příležitostí, jak osobních, tak pracovních nebo studijních. Lidé začali více upřednostňovat studium a následnou profesní kariéru před zakládáním rodiny. Dříve nebo později však v životě většiny z nás k založení rodiny dojde a nastane tím situace, kdy je potřeba vyřešit vzájemný vztah rodinných a profesních rolí. I zde, stejně jako ve všech dalších oblastech rodinné politiky, je významné postavení státu a to jak v jeho roli zákonodárné, tak výkonné.

3.1. Možnosti péče o předškolní děti a jejich dostupnost

Péče o předškolní děti úzce souvisí s délkou pobírání rodičovského příspěvku, který je v České republice možné pobírat až do čtyř let věku dítěte. V praxi to znamená, že může po tuto dobu rodič zůstat s dítětem doma a věnovat se péči o něj za finančního příspěví státu. Po skončení pobírání rodičovského příspěvku a v některých případech ještě před jeho skončením, nastupuje naprostá většina rodičů zpět do zaměstnání a hledá pro své dítě vhodnou instituci pečující o předškolní děti. Nejčastěji nastupují děti k předškolnímu vzdělávání ve třech letech či později. Je zde patrné, že do tří let věku dítěte velká část rodičů preferuje péči o dítě v rodině. U dětí mezi 2. a 3. rokem věku jsou preference péče mimo rodinu pod 10%, naopak u dětí starších 4 let 65 až 75 % populace preferuje péči mimo rodinu.³⁸

---

³⁸ Sirovátka, T. – Hora O. Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti. Brno: František Šalé – Albert, 2008, ISBN 978-80-7326-140-5, s. 80

Institucionální zařízení služeb pro předškolní děti je jedním z hlavních nástrojů rodinné politiky v oblasti harmonizace profesního a rodinného života rodičů. Důležitou roli pak hraje především jejich dostupnost.³⁹

V souladu se současnou legislativou poskytují službu péče o předškolní děti mateřské školy.⁴⁰ Tuto službu lze nabízet také prostřednictvím provozování některé z živností péče o děti podle zákona č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání. Pokud se poskytovatel rozhodne provozovat jiné zařízení péče o děti a tato jeho činnost nevykazuje znaky podnikání, musí být takto provozovaná činnost v souladu s platnými právními předpisy, například z oblasti hygieny, stravování, požární a stavební oblasti. Na tuto činnost nejsou poskytovány dotace z veřejných rozpočtů.⁴¹

Vzhledem k prudkému nárůstu porodnosti v roce 2007 až 2009 se v posledních letech objevil akutní nedostatek míst v mateřských školách. V některých oblastech, zvláště pak ve větších městech, pak mohlo být umístění dítěte v těchto zařízeních velkým problémem a tento fakt ztěžoval návrat rodičů po rodičovské dovolené zpět do práce. Někteří zřizovatelé vyřešili tento problém rozšířením kapacity svých zařízení. Nedostatek volných míst i přesto však přetrvává dodnes. V minulosti se objevily některé návrhy způsobů řešení této situace, rozšířily se tzv. firemní školky, které se ukázaly být výhodné jak pro zaměstnance, tak pro zaměstnavatele a staly se tak velmi oblíbené. Poměrně značné pozornosti se dostalo také návrhu tzv. sousedské výpomoci, která spočívala v péči až o tři děti nejrůznějšího stáří jiným rodičem pečujícím o své dítě na rodičovské dovolené. Na rodiče poskytujícího tuto službu nebyly kladeny žádné zvláštní nároky a i z tohoto důvodu se dal očekávat velký úspěch koncepce v praxi. Návrh však dodnes nebyl realizován.

V poslední době se v souvislosti s alternativní péčí o předškolní děti mluví o tzv. dětských skupinách. Institut služby hlídání a péče o děti v dětské skupině je projednáván Ministerstvem práce a sociálních věcí s ostatními příslušnými resorty a konkrétní obrysy získává také návrh věcného záměru zákona. Účelem vytvoření „dětských skupin“ by mělo být především zvýšení místní a cenové

---

³⁹ Kuchařová, V., Svobodová, K. Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR. Praha: VÚPSV, 2006, ISBN 80-87007-51-4, s.4

⁴⁰Z. č. 561/2004 Sb. - zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

⁴¹www.mpsv.cz

dostupnosti služby péče o předškolní děti. Péče o děti v rámci „dětských skupin“ nebude péčí vzdělávací, měla by však kromě zajištění hlídání dítěte poskytovat řádnou péči o všestranný rozvoj dítěte.

3.2. Nástroje pracovně – právní ochrany

V souvislosti s uplatňováním nástrojů pracovně právní ochrany na trhu práce se zaměřím na dvě ohrožené skupiny zaměstnanců. Jsou jimi těhotné a kojící ženy a rodiče malých dětí. Jsou to právě oni, kteří musí často hledat řešení komplikací vznikajících ve snaze o propojení profesního života s rodinným. Mělo by být zájmem celé společnosti podpořit mladé lidi v zakládání rodin a umožnit jim také co nejjednodušší návrat zpět do zaměstnání. Stát má možnost prostřednictvím svých instrumentů, které souvisejí jak s rodinnou, sociální a daňovou politikou, tak i s aktivní politikou zaměstnanosti, zmírnit jistou nevýhodu, kterou mohou rodiče malých dětí na trhu práce pociťovat.

Těhotné a kojící zaměstnankyně

Ochrana zaměstnaných těhotných a kojících žen je vykonávána především prostřednictvím zákona č. 262/2006 Sbírky, zákoníku práce⁴². Zákoník práce stanoví, že zaměstnavatel je povinen reflektovat těhotenství zaměstnankyně tím, že ji převede na jinou práci, pokud je pro ni dosavadní práce nevhodná či dokonce podle lékařského posudku zdraví ohrožující. Práce, na kterou je těhotná zaměstnankyně ze zdravotních důvodů převedena, musí být ohodnocena minimálně ve stejné výši jako práce předchozí. Pokud těhotná zaměstnankyně vykonává práci v noci, musí jí být umožněno zařazení na denní formu práce. Obdobně platí vše i pro kojící zaměstnankyni a to do ukončeného devátého měsíce po porodu. Tato zákonná úprava má za cíl zohlednit fyziologické změny, které s těhotenstvím a porodem souvisí. V souvislosti se zaměstnáváním kojících žen zmiňuje Zákoník práce také přestávky na kojení. Kojící žena má nárok na dvě půlhodinové přestávky určené ke kojení a to až do jednoho roku věku dítěte, v dalších třech měsících má potom nárok vždy na jednu půlhodinovou přestávku za pracovní směnu. Určité omezení je pro

---

⁴² dále jen Zákoník práce

zaměstnavatele také u pracovní cesty, na kterou smí poslat těhotnou zaměstnankyni nebo zaměstnance pečující o děti do 8 let pouze s jejich výslovným souhlasem. Přeložit takového zaměstnance může zaměstnavatel pouze na jeho žádost. Výše popsané podmínky vyslání na pracovní cestu se týkají také zaměstnavatele, který zaměstnává osamělou zaměstnankyni nebo zaměstnance pečující o dítě mladší 15 let a stejně tak pro zaměstnance pečujícího o osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni III. a IV. Zaměstnanci, kteří z důvodu péče o zmíněné osoby, požádají zaměstnavatele o zkrácenou pracovní dobu, mají nárok na vyhovění svému požadavku, nebrání – li tomu zvláštní provozní důvody. Těhotné zaměstnankyně a ostatní zaměstnankyně a zaměstnance pečující o dítě do jednoho roku není dovoleno zaměstnávat přesčas.

Rodiče malých dětí a jejich možnosti působení na trhu práce

Harmonizace rodinného a profesního života je mnohdy obtížná, zejména s ohledem na délku a rozvržení pracovní doby. Rodiče předškolních dětí a mladších školních dětí často komplikovaně řeší docházku a vyzvedávání dětí z mateřských škol či školních družin. Pro některé je těžké propojit standardní pracovní dobu s péčí o děti a domácnost. Řešení pro tyto specifické skupiny zaměstnanců představují alternativní formy pracovních úvazků. Nadále se budu v práci zabývat formami zaměstnávání, které jsou přínosem právě pro zaměstnance s malými dětmi. Těmito možnostmi zaměstnávání jsou:

- Částečné pracovní úvazky
- Sdílené pracovní místo
- Flexibilní pracovní doba
- Práce z domova

Částečné pracovní úvazky představují na českém pracovním trhu přibližně 6% z celkového množství pracovních úvazků. V porovnání s průměrem zemí Evropské unie je to číslo asi třikrát nižší.⁴³ Vzhledem k tomu, že jsou částečné pracovní úvazky pro mnohé rodiče často jedinou možností, jak se aktivně

---

⁴³ V Nizozemsku nebo Dánsku je podíl částečných úvazků dokonce až 40% ze všech pracovních úvazků.

zapojit na trhu práce, může mít nedostatek těchto pracovních míst negativní dopady nejen na samotné rodiny, ale také na stát. Právě na stát a jeho sociální systém se pak nezaměstnaní rodiče obracejí s žádostmi o pomoc, ať už prostřednictvím podpory v nezaměstnanosti, či některými dávkami sociálního zabezpečení. Vzhledem k tomu, že je zájem o tyto formy práce na straně zaměstnanců zřejmý a poptávka po částečných úvazcích již několik let značně převyšuje nabídku, zdá se být žádoucí zvýšit motivaci o zřízení takovýchto pracovních míst ze strany zaměstnavatelů.

Sdílené pracovní místo se svou konstrukcí velmi podobá práci na částečný úvazek. V praxi fungování této formy práce vypadá tak, že se o jedno pracovní místo dělí několik zaměstnanců. Tito zaměstnanci si rozdělují náplň práce a úměrně odvedené práci jsou také odměňováni. Poměrný je také jejich nárok na dovolenou. Protože konkrétní úprava v Zákoníku práce chybí, je sdílené pracovní místo předmětem dohody mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Tato alternativní forma práce má několik výhod. Jako ty hlavní lze uvést možnost vzájemného zastoupení zaměstnanců a přizpůsobení pracovní doby konkrétním potřebám zaměstnanců.⁴⁴

Flexibilní pracovní doba je upravena Zákoníkem práce. Zaměstnancům umožňuje volit si v rámci této formy práce flexibilně pracovní den, týden nebo měsíc. Tímto způsobem bývají často řešeny pracovní úvazky zejména v administrativních profesích. Pružně stanovený pracovní den může vypadat kupříkladu tak, že zaměstnanec si může zvolit pohyblivě příchod a odchod z práce. Jednoznačnou výhodou je možnost skloubení pracovních povinností s aktivitami osobního života, kdy takto pracující zaměstnanec není nucen uvolňovat se často ze zaměstnání kvůli řešení osobních a rodinných situací.

Práce z domova má na českém pracovním trhu již několikaletou tradici. Postupem času se však proměnila struktura zaměstnanců, kteří práci z domova jako způsob zaměstnání využívají. Zatímco dříve se tento pracovní poměr týkal

---

⁴⁴ Srov. Juklová H., Štěpánková M. *Vybrané problémy v oblasti rovného postavení žen a mužů pečujících o děti a návrhy jejich řešení*. Praha: Aperio, 2005 s.31 dostupné z WWW < http://www.aperio.cz/data/1/APERIO_Vybrane-problemy-v-RP-zen-a-muzu-Rodina.pdf >

především zaměstnanců pracujících v některém z výrobních odvětví a v těchto případech se jednalo převážně o rodiče čerpající rodičovskou dovolenou nebo naopak zaměstnance v předdůchodovém období, v poslední době se práce z domova rozšířila také do jiných oborů. Jedná se například o profese využívající informační technologie. Zaměstnanec volí možnost pracovat z domova opět zejména z důvodu lepší koordinace pracovních a osobních aktivit. Z výhod na straně zaměstnavatele je možné uvést úsporu za kancelářské místo, kterou pro něj zaměstnanec pracující z domova znamená.

3.3. Postavení otce v rodině

Postavení otce v rámci rodiny v sobě v průběhu doby reflektovalo společenské změny. Od tradiční role otce jako živitele rodiny se postavení mužů změnilo v závislosti na možnostech, které nabízel pracovní trh či právní úprava v České republice. Lze říci, že obecnými tendencemi je zrovnoprávnění postavení mužů a žen jak ve sférách profesních, tak v rodinném prostředí.

Významnou změnou v této oblasti bylo zavedení rodičovské dovolené. Rodičovská dovolená obvykle následuje po mateřské dovolené.⁴⁵ Platná úprava Zákoníku práce umožňuje, aby otec a matka nastoupili současně mateřskou a rodičovskou dovolenou, aby se střídali v pobírání peněžité pomoci v mateřství, popřípadě aby oba rodiče nastoupili rodičovskou dovolenou. Rodičovský příspěvek je v tomto případě však oprávněn čerpat pouze jeden z rodičů.

Možnost zapojení se do péče o dítě ihned po porodu a dále do tří let věku dítěte využívá v České republice stále více mužů. Přínos pro dítě, v případě, že již v raném věku naváže blízký kontakt s oběma rodiči, je jednoznačný. Bylo by tedy více než vhodné, aby byl zákonodárcem u nás vytvořen takový právní rámec, který by umožňoval zapojení otce o řádnou péči a výchovu dítěte formou otcovské dovolené. Tento institut je ve většině evropských zemí běžný. Cíle sekundárního práva Evropské unie jsou zřejmé – prostřednictvím směrnic zapůsobit na členské státy EU tím směrem, aby se otcovská dovolená stala zákonným prostředkem péče otce o dítě.

Přes veškeré snahy není v České republice otcovská dovolená prozatím upravena právní předpisem. Za pozitivní kroky lze však považovat vládní

---

⁴⁵ V případě, že nevznikne nárok na peněžitou pomoc v mateřství, nastupuje se rodičovská dovolená dnem porodu dítěte.

návrhy, které se tímto problémem zabývají a snaží se je uskutečnit prostřednictvím legislativního procesu. Jejich cílem je bezesporu také vyhovění návrhu Evropského parlamentu, který zahrnuje desetidenní placenou otcovskou dovolenou.

Prozatím je situace v České republice řešena ve většině případů tak, že ihned po narození dítěte nastupuje otec řádnou dovolenou. Z tohoto faktu je zřejmý zájem otců být účasten péči a výchově dítěte již v takto raném věku a to samo o sobě lze označit za pozitivní vývoj v této oblasti.

4. Sociální služby

Sociální služby jsou dalším nástrojem rodinné politiky a spolu s dávkami poskytovanými v hmotné nouzi tvoří třetí pilíř sociálního zabezpečení – sociální pomoc. Od roku 2007 je tato oblast upravena zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. V rámci poskytování sociálních služeb jsou v praxi uplatňovány zásady, kterými se tento systém řídí. Primárně jsou lidem, kteří se ocitnou v situaci, ve které jsou nuceni vyhledat pomoc, poskytovány informace, jakým způsobem mohou svou situaci řešit. Teprve pokud je toto nedostačující, nastupuje konkrétní sociální služba. Je zde tedy patrné posílení postavení jednotlivce před sociálním systémem, občan je motivován převzít odpovědnost za svůj stav a institut sociální služby působí nejprve podpůrně.

Rozdíl mezi sociálními službami a finančními nástroji rodinné politiky je patrný především ve financování. V případě sociální služeb je naprosto běžná finanční účast příjemce této podpory, někdy se může jednat o spoluúčast, která je doplněna finanční příspěvkem ze strany státu formou dotace. V souvislosti s rodinnou politikou bych na tomto místě zmínila především fungování azylových domů pro matky dětmi, domů na půli cesty a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

Konkrétním promítnutím sociálních služeb jako nástroje rodinné politiky v praxi se budu zabývat na několika místech v kapitole 5.2.

5. Rodiny se specifickou potřebou

Úvodem této kapitoly bych se ráda pokusila vymezit pojem *rodina se specifickou potřebou*. Obecně se bude jednat o rodiny, které z nějakého důvodu potřebují v rámci rodinné politiky státu a následně i sociální politiky zvýšenou pozornost. Stát se snaží uspokojovat potřeby těchto rodin pomocí sociálního systému a to jak formou sociálních dávek, tak i formou poskytování sociálních služeb. Rodiny se specifickou potřebou jsou pak často příjemci testovaných dávek a sociální pomoci. Dokument Ministerstva práce a sociálních věcí z roku 2005 ve svém výčtu rodin se specifickou potřebou uvádí vícedětnou rodinu, neúplnou rodinu, rodinu se členem se zdravotním postižením, rodinu v systému náhradní rodinné péče, romskou rodinu a rodinu přistěhovalců.

V mé práci se dále budu zabývat neúplnou rodinou, rodinou se členem se zdravotním postižením a pěstounskou

5.1. Neúplná rodina

O neúplné rodině lze hovořit v případě, že výchova dítěte probíhá bez přítomnosti jednoho z rodičů. Počet neúplných rodin roste v celoevropském měřítku. V minulosti byl s tímto typem rodin spojen značný kulturní a sociální tlak. Především pak na matky samoživitelky bylo nazíráno jako na osoby žijící na okraji společnosti a bylo tedy logické, že byly častěji než kdokoli jiný ohroženy sociálním vyloučením.

S postupem doby se výskyt neúplných rodin rozšiřoval a stával častějším, nadále však zůstaly tyto rodiny ohroženy, a to jak chudobou, tak izolací a částečně stále i sociální exkluzí.

Neúplné rodiny mohou vznikat několika způsoby. Prvním z nich je ten, že úplná rodina vůbec nevznikne. Zde se jedná o případy převážně matek samoživitelek, které často zůstanou na výchovu dítěte samy ještě před jeho narozením. Dalším ze způsobů vzniku neúplné rodiny je situace, kdy úplná rodina vznikne, ale na nějaký čas přestane plnit svou funkci. Týká se například rodin, ve kterých jeden z rodičů nastoupí do výkonu trestu, dříve takto vznikla na nějaký čas neúplná rodina za předpokladu, že muž nastoupil povinnou

vojenskou službu. Nejčastější příčinou vzniku neúplných rodin je, že úplná rodina zanikne. I zde lze jednotlivé situace rozdělit a to podle toho, zda rodina zanikne přirozenou cestou - úmrtím jednoho z rodičů, nebo nepřirozenou cestou – zde se jedná o rozvod nebo rozchod rodičů. Právě o rozchodu nebo rozvodu rodičů se mluví jako o nejčastější příčině vzniku neúplných rodin.

Situace kolem neúplných rodin je v České republice velice podobná stavu v ostatních zemích Evropy. Z hlediska vzniku nejsou tedy neúplné rodiny homogenní skupinou a proto také jejich situace a následné negativní dopady, které budou tyto rodiny řešit, jsou do určité míry různorodé. Přesto jsou zde některé aspekty, které tyto rodiny spojují a které se pokusím dále rozebrat.

Neúplné rodiny jsou problémem celospolečenským, jelikož jejich existence má na společnost rozsáhlý dopad.

Se situací se musí vyrovnat rodič, který zůstane s dítětem sám a břímě výchovy a péče o dítě leží pouze na něm. Nepříznivý stav, kterým neúplná rodina bezesporu je, negativně působí také na dítě, které v této rodině vyrůstá. A v neposlední řadě neúplná forma rodiny zatěžuje také stát, zejména proto, že výrazně zasahuje do jeho sociálního systému.

5.1.1. Domácnost samoživitelů

S přihlédnutím ke způsobu vzniku neúplné rodiny, které jsou popsány výše, se dá říci, že ve většině případů se jedná o vznik nedobrovolný. Dále vzhledem k sociálním a kulturním zvyklostem lze vyvodit, že mezi sólo rodiči budou převládat ženy samoživitelky. Pokud bereme v úvahu, že nejčastějším vznikem neúplné rodiny je rozvod či rozchod rodičů a fakt, že následně bývají svěřeny děti v drtivé většině případů do péče matky, je úsudek o převaze žen v rolích samoživitelů logický.

Zřejmě jako nejčastější problémy sólo rodičů bývají zmiňovány problémy finanční. Tyto potíže vyplývají z faktu, že příjmy takové domácnosti jsou velice omezené. Zahrnují často pouze příjem rodiče ze zaměstnání, v některých případech určité sociální dávky a také výživné na dítě. Právě výživné bývá v mnohých případech složkou příjmu, která může být velmi nepravdělná nebo

také zcela chybět. Výživným se rozumí „zabezpečování a úhrada osobních potřeb oprávněných fyzických osob, nejenom tedy zabezpečení výživy ve vlastním slova smyslu, ale i uspokojení ostatních hmotných a kulturních potřeb oprávněného subjektu v rozsahu, který je dán odlišně podle jednotlivých druhů vyživovací povinnosti. Výživné může být plněno poskytováním pravidelně se opakujících peněžních dávek, ale může spočívat i v poskytování určitých naturálních plnění, např. bydlení, ošacení, živobytí apod. Za plnění vyživovací povinnosti pokládá zákon i výkon osobní péče o osobu oprávněného.“⁴⁶

Otázka neplacení výživného se zdá se jeví pro společnost jako nejpálčivějším problémem samoživitelství.⁴⁷ Vzhledem ke složitosti problému neplacení výživného se nabízí hned několik řešení. Některá z nich v praxi již nějakou dobu fungují.

Novelou exekučního řádu byla v našem právním řádu zakotvena možnost vykonat exekuci pozastavením řídičského oprávnění.⁴⁸ Takovýmto způsobem lze vymáhat pouze nedoplatek výživného na nezletilé dítě. V případě uhrazení nedoplatku exekutor exekuční příkaz zruší. Exekuční příkaz bude dále zrušen také v případech, že povinný prokáže, „že k uspokojování základních životních potřeb svých a osob, ke kterým má vyživovací povinnost, nezbytně potřebuje své řídičské oprávnění.“⁴⁹

Penalizace neplacení výživného je upravena také v rovině trestněprávní. Konkrétně jde o § 196 zákona č.40/2009 Sbírky, Trestního zákoníku⁵⁰, který stanoví, že naplnění základní skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výživy dopustí ten, kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat a zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce. Právě takto koncipované ustanovení může v reálném životě situaci samoživitelů komplikovat, nebo jí alespoň nezlepšovat, neboť případy, kdy povinná osoba výživné platí se zpožděním až tři měsíce, mohou být pro neúplnou rodinu, která je na této složce svého příjmu závislá, velice nepříjemná. Pro povinného naopak nepředstavuje žádnou újmu.

---

⁴⁶ Hendrych, Bělina, Fiala, Šámal, Šturma, Štenglová. Právní slovník, 3. vydání, 2009 dostupné také z WWW < <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nmptembqhfwp64zrguxhm6l2nf3g4zi&groupIndex=2&rowIndex=0> >

⁴⁷ Mluvíme o tzv. tvrdém problému samoživitelství

⁴⁸ § 71a n. z.č. 120/2001 Sbírky, dále jen EŘ

⁴⁹ §71a odst.4 písm.a EŘ

⁵⁰ Dále TR

Dle § 197 TZ jako ustanovení o účinné lítosti platí, že trestní odpovědnost za trestný čin zanedbání povinné výživy zaniká, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek.

Na základě reálné hrozby chudoby neúplných rodin, které se vyrovnávají s problémem neplacení výživného povinnou osobou, je v současné době připravován návrh zákona, který počítá s tzv. náhradním výživným. Inspiraci pro český model tohoto zákona hledá Ministerstvo práce a sociálních věcí v zahraničí – konkrétně na Slovensku a Německu, kde je právní předpis podobného typu již součástí právní řádu. Náhradní výživné by mělo být nárokovou sociální dávkou pro případ, kdy povinná osoba neplatí výživné. Podmínkou by měla být podaná žaloba na tuto osobu. V takovém případě by stát vyplatil výživné na dítě, které by po povinné osobě následně sám vymáhal. Vychází se zde z předpokladu, že stát má se svými donucovacími nástroji větší šanci získat po takové osobě uhrazené náhradní výživné zpět.

S tvrdými aspekty samoživitelství se stát jako představitel veřejné moci umí více či méně úspěšně vyrovnat. Jako časté problémy, které neúplné rodiny trápí, jsou zmiňovány finanční tíseň a harmonizace pracovního a rodinného života. Finanční problém úzce souvisí s horším uplatněním na trhu práce. Samoživitelé jsou nuceni často poptávat pracovní místa s částečným úvazkem a těchto míst je na našem pracovním trhu velký nedostatek. Také potenciál zaměstnanců, kteří sami pečují o dítě je v očích zaměstnavatele horší, neboť je zde riziko časté pracovní absence v důsledku onemocnění dětí, kdy v této péči samoživitele obvykle nemá kdo vystřídat. Nedostatek míst v předškolních zařízeních pro děti, který je celospolečenským problémem, pociťuje skupina rodin samoživitelů o něco výrazněji než rodina úplná. Domácnost samoživitelů ale zahrnuje další problémy, které na první pohled nemusí být přijímány veřejností jako závažné, přesto však sólo rodičům komplikují každodenní život. Těmito tzv. měkkými aspekty se zabývá analýza Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky⁵¹. Článek zdůrazňuje tři okruhy problémů, které považuje za podstatné s ohledem na samoživitelství. Jedná se o finanční tíseň, omezení seberealizace a problémy s výchovou dětí. Autorka zdůrazňuje, že všechny tyto roviny jsou

---

⁵¹ Hejzlarová E. M., Měkké aspekty samoživitelství, Fórum sociální politiky 3/2011, ISSN 1802-5854

spojeny s psychickým napětím. Právě ventilaci psychické zátěže a práci s psychickou zátěží vidí jako důležité kroky v pomoci rodinám samoživitelům. Dále je zmiňováno, že přestože jde o jedno z ústředních témat problematiky samoživitelství, je obtížné je strukturovat, neboť jde o velice subjektivní pocit a každý rodič si pojem psychické zátěže může vykládat jinak. Analýza se kromě jiného zabývá pohledem samotných rodičů na problémy, které jim samoživitelství přináší. Často byly zmiňovány jako problémové okruhy výchova, obavy ze selhání spojené s výchovou, čas na děti, chybějící prostor pro sdílení, omezená možnost seberealizace, nezastupitelnost v rodičovské roli, peníze. Jako jednu z možností prevence psychické zátěže analýza zmiňuje získání času, který rodiče samoživitelé bezesporu potřebují k řešení všech problémů, jejichž výčet je výše. K získání času jsou ovšem zapotřebí sociální vazby, na základě kterých je mnohem snazší pokrýt plánované i neplánované hlídání dětí. Ne vždy ale tyto sociální vazby existují nebo fungují. Jako na vzor pro vytvoření a podporu těchto vazeb autorka poukazuje na tzv. víkendovou rodinnou výpomoc, která v nejrůznějších variantách funguje v řadě evropských zemí⁵². Fungování tohoto programu lze popsat jako dobrovolnou výpomoc mezi dvěma rodinami, přičemž na jedné straně stojí rodina, která výpomoc poptává a na druhé straně rodina, která tuto výpomoc nabízí. Ideálním stavem je, pokud se tyto dvě rodiny nacházejí v blízkém sousedství. Výpomoc spočívá konkrétně v tom, že během jednoho či dvou víkendů v měsíci se rodina, která tuto službu nabízí, postará o dítě z druhé rodiny. Samoživiteli tímto způsobem vznikne prostor, jenž může vyplnit činností, na kterou mu jinak v běžném životě nezbývá čas. V Švédsku funguje tato služba pod kontrolou místní sociální správy a ta rozhoduje o tom, kterou rodinu do programu zařadí a dále provádí hodnocení poskytovatelské rodiny. Klientská rodina dostává od místní sociální správy za poskytování této služby finanční odměnu. Nevznikají jí tedy žádné náklady.

---

⁵² Např. ve Švédsku, Norsku, Dánsku a Velké Británii

5.1.2. Postavení dětí v neúplných rodinách

V případě neúplné rodiny se nejedná o standardní formu rodinného soužití. S tímto typem rodiny jsou spojeny určitá specifika, která mají povětšinou negativní charakter. Vedle problémů, kterým jsou vystaveni rodiče samoživitelé, se jedná také o pozici dětí, jež jsou touto situací v mnohém znevýhodněny. Děti vyrůstající v neúplných rodinách se častěji než děti z rodin úplných vyrovnávají s nižší životní úrovní, která je zapříčiněna obtížnou sociální situací domácností, ve kterých žijí. To je také v mnoha případech důvodem, proč se tyto děti častěji než jiné cítí sociálně vyloučeny. Není výjimkou, že rodič samoživitel s obtížemi hradí běžné potřeby dítěte jako je ošacení, obuv, ale také například obědy ve školní jídelně. V těchto případech obvykle nastupuje místní samospráva obcí a pomocí nástrojů sociální politiky se snaží o řešení těchto nastalých specifických situací. Důvodem, proč za takovýchto okolností funguje sociální politika prováděna právě na místní úrovni, je především dobrá znalost konkrétních rodinných poměrů a zacílení potřebných kroků sociální pomoci je tak přesnější a efektivnější.

Kromě negativního dopadu finančních problémů rodiny, mohou děti vyrůstající pouze s jedním rodičem čelit do jisté míry sociální a citové deprivaci pramenící z chybějícího rodičovského vzoru a nedostatku času ze strany pečujícího rodiče.

5.1.3. Dopad neúplných rodin na sociální systém státu

Třetí rovina, do které existence neúplných rodin zasahuje a kterou značně ovlivňuje, je sociální systém státu. Stát v těchto případech zastupuje roli chybějícího rodiče a prostřednictvím sociálních dávek nejrůznějšího charakteru kompenzuje neúplné rodině nepříznivou finanční situaci.

5.2. Rodina se členem se zdravotním postižením

„Zdravotní postižení je postižení člověka, které nepříznivě ovlivňuje kvalitu života – v první řadě schopnost navazovat a udržovat vztahy s lidmi.“⁵³ Vztah společnosti k osobám se zdravotním postižením postupem doby prošel určitým vývojem. Ke zdravotně postiženým osobám bylo zvykem dříve přistupovat jako k osobám pasivním, neschopným zapojovat se aktivně do života. Jejich osobnost byla upozaďována. E. Liberdová ve svém článku poukazuje na fakt, že se dnes v souvislosti s označováním osob jako zdravotně postižených uplatňuje zásada „nejprve lidé“, to znamená, že všichni lidé bez ohledu na jejich zdravotní stav si jsou rovni – všichni jsme lidé. Proto je důležité zdůrazňovat spojení „osoba se zdravotním postižením“ před označením „zdravotně postižení“.⁵⁴ Rodina pečující o člena se zdravotním postižením, ať už se jedná o postižení jakéhokoli typu, je dalším subjektem v sociálním i společenském systému, která zasluhuje zvýšenou pozornost. Je tomu tak především proto, že péče o zdravotně postižené osoby se promítá do života ostatních členů rodiny jak z hlediska konformity života, kdy péče o postiženého člověka je náročná nejen fyzicky, ale také psychicky a z hlediska finančního.

Oblast této problematiky je velice obsáhlá a proto i pomoc a podpora těchto rodin nebude univerzální, ale bude zahrnovat širokou škálu nástrojů sociální politiky. V následující kapitole jsem se zaměřila na některé okruhy problému, které se přímo dotýkají zdravotně postižených občanů a jejich rodin. Jedná se o postavení rodin pečující o zdravotně postižené dítě, o zaměstnávání osob se zdravotním postižením, kvalitu života osob pečujících o zdravotně postižené osoby a podpora státu rodinám pečujícím o zdravotně postiženého člověka.

5.2.1. Rodina pečující o zdravotně postižené dítě

Rodiče dítěte se zdravotním postižením jsou stavěny před volbu, zda se rozhodnou poskytnout dítěti stálou péči v některém z ústavů sociální péče, nebo své dítě ponechají v domácí péči s případným využitím nabídky sociálních

---

⁵³ **Matoušek, O.** Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003 ISBN 978-80-7367-368-0

⁵⁴ **Liberdová E.** Zdravotní postižení a jeho modely se zaměřením na sluchové postižení, *Fórum sociální politiky* 4/2011 ISSN 1802-5854

služeb. V případě, že se rozhodnou pro druhou variantu a dítě ponechají v domácím prostředí, situace pečující rodiny se v mnoha směrech stává složitější. Nejen, že je péče o postižené dítě psychicky a fyzicky náročná, ale často se v těchto případech může rodina spoléhat pouze na jeden příjem a je tedy více či méně závislá na sociální pomoci státu. Je však nepochybné, že přítomnost domácího prostředí a ostatních rodinných příslušníků má na zdravotní stav dítěte po fyzické i psychické stránce jednoznačně pozitivní vliv. Přesto je vhodné s ohledem na další socializační vývoj ponechat dítěti možnost kontaktu s okolním prostředím. V některých případech je možná inkluze zdravotně postiženého dítěte do běžných předškolních a školních zařízení. V případech, kdy toto možné není, zde hrají nezastupitelnou roli neziskové organizace a stacionáře denní či týdenní péče, které tyto organizace často zřizují. Mezi další činnosti zajišťované prostřednictvím center sociální péče patří sociální rehabilitace, služby osobní asistence, sociálně terapeutické dílny nebo služba rané péče určená dětem od narození obvykle do sedmi let věku. To vše je významnou pomocí rodinám takto postižených dětí. Právě zmíněné sociálně terapeutické dílny je možné označit za určitou přípravu na budoucí zaměstnání klientů stacionáře. V rámci těchto dílen si klienti osvojí praktické činnosti, které pak mohou v určité míře uplatnit dále. Služba dlouhodobě a systematicky podporuje vytváření, obnovu a zdokonalování pracovních návyků. Tato služba funguje například v Centru Arpida v Českých Budějovicích. Centrum Arpida má ve své nabídce služeb také program nazvaný Návazná podpora. Jeho prostřednictvím se klienti tohoto centra snáze zapojují do „života dospělých“. Projekt umožňuje klientům vyzkoušet další sociální služby, pomáhá jim najít pracovní uplatnění, volnočasové aktivity nebo také samostatné bydlení. Návazná podpora se z tohoto pohledu jeví jako důležitých mezikrok v životě osob se zdravotním postižením.⁵⁵

---

⁵⁵ www.arpida.cz

5.2.2. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením

Osoby se zdravotním postižením jsou početně velice významnou minoritou. Jejich profesní realizace je důležitým prvkem společenských a rodinných vztahů a udržení a rozvíjení nejrůznějších sociálních vazeb. Navzdory tomu je uplatnění se na trhu práce pro tyto osoby stále komplikované. Úkolem státu je Právní rámec zaměstnávání těchto osob je stanoven v zákoně č. 435/2004, zákon o zaměstnanosti.⁵⁶ Pro účel tohoto zákona se osobami se zdravotním postižením rozumí osoby uznané orgánem sociálního zabezpečení invalidními v prvním, druhém nebo třetím stupni a osoby zdravotně znevýhodněné. Osobou zdravotně znevýhodněnou „je fyzická osoba, která má zachovánu schopnost vykonávat soustavné zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, ale její schopnosti být nebo zůstat pracovně začleněna, vykonávat dosavadní povolání nebo využít dosavadní kvalifikaci nebo kvalifikaci získat jsou podstatně omezeny z důvodu jejího dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.“⁵⁷ Tyto osoby požívají na trhu práce zvláštní ochranu. Zákon dále stanoví, že osoby se zdravotním postižením mají nárok na pracovní rehabilitaci. Ta se zaměřuje na získání a udržení vhodného zaměstnání. Zahrnuje zejména poradenskou činnost týkající se vhodné volby povolání nebo také teoretickou a praktickou přípravu na konkrétní povolání. Důležitým institutem týkající se zaměstnávání osob se zdravotním postižením je tzv. chráněné pracovní místo. Vzniká na základě písemné dohody zaměstnavatele a příslušného úřadu práce a je na něj ze strany úřadu práce poskytován finanční příspěvek zaměstnavateli. Česká právní úprava zná i další nástroje a opatření, které slouží ke zvýšení aktivity osob se zdravotním postižením na trhu práce.

Vedle příspěvku na zřízení chráněného pracovního místa je zaměstnavatelům poskytován také příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením v případě, že zaměstnávají na chráněných pracovních místech více než 50 % osob se zdravotním postižením z celkového počtu zaměstnanců.

Za určitých podmínek může dojít ke zvýhodnění zaměstnavatele, který zaměstnává osoby zdravotně postižené, ve veřejné obchodní soutěži.⁵⁸

---

⁵⁶ dále zákon o zaměstnanosti

⁵⁷ §67 odst.3 zákona o zaměstnanosti

⁵⁸ blíže z.č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách

Zaměstnavatelé osob se zdravotním postižením mají možnost také uplatnit daňové úlevy a mohou požadovat od příslušného Úřadu práce informace, poradenství a součinnost při zaměstnávání těchto osob.

Všechna tato opatření mají za cíl zvýšit podíl osob se zdravotním postižením na trhu práce a snížit tím jejich závislost na sociálním systému státu, umožnit jim do určité míry osobní seberealizaci a v neposlední řadě také poskytnout jejich rodinám ochranu před sociální exkluzí a hrozící chudobou, která by mohla být důsledkem případné nezaměstnanosti osob se zdravotním postižením, které jsou zároveň živiteli rodiny.

5.2.3. Kvalita života osob pečujících o zdravotně postižené členy rodiny

Podpora péče v přirozeném sociálním prostředí má velký význam a prokazatelně pozitivní vliv na zlepšení psychického i fyzického zdravotního stavu, ale také na vytváření a upevňování vzájemných vazeb mezi jednotlivými členy rodiny. Jedná se o tzv. neformální péči. Laická péče rodiny o člověka se zdravotním postižením je po všech stránkách náročná a v mnoha případech by byla nemyslitelná bez přispění terénní péče zajištěné profesionály. Jedinci, kteří na sebe převzali každodenní péči o své blízké, jsou vystaveni značnému tlaku v podobě zvýšené fyzické i psychické zátěže. Není proto od věci zaměřit se na kvalitu života těchto pečujících osob a zacílit tímto směrem také sociální politiku státu obecně.

Osoby, které na sebe přejímají odpovědnost za péči o nesoběstačného člověka bývají označovány za neformální pečující.⁵⁹ Často jsou takovými osobami právě rodinní příslušníci. Na tyto jsou však kladeny určité nároky a jsou u nich předpokládány určité dispozice. Mezi těmi nejdůležitějšími lze zmínit fyzické, sociální, psychické, bytové, časové a finanční podmínky. Významné je také odhodlání chtít pečovat, tedy mít dobrou vůli o potřebné osoby se postarat a také umět pečovat – vědět jak pomoci.⁶⁰

---

⁵⁹ **Kroutilová Nováková R., Jandzíkova E.** Kvalita života osob pečujících o osoby s priznaným příspěvkem na péči ve III: a IV. Stupni závislosti, *Fórum sociální politiky* 2/2012 ISSN 1802-5854

⁶⁰ **Haškovcová H.** Fenomén stárí, Praha : Havlíček Brain Team, 2010 ISBN 978-80-87109-19-9

Neformální domácí péči o zdravotně postižené osoby v České republice lze charakterizovat několika znaky. Podpora neformální péče je na nízké úrovni, bytové podmínky pečujících osob často nevyhovují. Pro mnoho vícepříjmových rodin je často nemožné vzdát se jednoho z příjmu, protože příspěvek na péči v těchto případech potřeby rodiny nepokrývá.⁶¹

Péče neformálních pečujících by měla být náležitým způsobem oceňována a uznávána společností. Zároveň by pečující osoby neměli pociťovat snížení své životní úrovně a zvýšení rizika chudoby. Z tohoto důvodu je ze strany státu těmto osobám a jejich rodinám poskytována systematická finanční podpora, která bohužel dosud nedosahuje takové úrovně, jaké by měla.

5.2.4. Podpora státu rodinám pečujícím o člena se zdravotním postižením

Podpora státu směrem k zdravotně postiženým osobám je poskytována především formou sociálních transferů. Sociální dávky jsou poskytovány adresně, je tedy potřeba splnit určité podmínky k jejich získání.

Z důchodového systému je zdravotně postiženým osobám vyplácen invalidní důchod. Pro posouzení, zda má dotyčná osoba nárok na tuto dávku, je důležité stanovit, o kolik se snížila její pracovní schopnost. Pro přiznání invalidního důchodu musí být pracovní schopnost snížena alespoň o 35%. V závislosti na tom rozlišujeme invaliditu prvního, druhého a třetího stupně. S jednotlivými stupni se liší také výše příspěvku. Invalidní důchod nelze pobírat zároveň s důchodem starobním a je potřeba, osoba, která o důchod žádá, byla účastna důchodového pojištění potřebnou dobu.

Zákon č.329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením zmiňuje další příspěvky. Konkrétně se jedná o příspěvek na mobilitu a příspěvek na zvláštní pomůcku. Kompetentními v rozhodování o přidělení těchto příspěvků jsou Úřady práce a Ministerstvo práce a sociálních věcí jako odvolací orgán. Příspěvky mají alespoň částečně zdravotně postiženým osobám kompenzovat zvýšené finanční výdaje spojené s postižením. Zákon upravuje také podmínky vydávání průkazů osob zdravotně postižených. Nárok na tento

---

⁶¹ Srov. Michalík, J. Malý právní průvodce pečujících, Brno : Moravskoslezský kruh, 2010 ISBN 978-254-7333-7

průkaz má osoba „starší 1 roku s tělesným, smyslovým nebo duševním postižením charakteru dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, které podstatně omezuje její schopnost pohyblivosti nebo orientace, včetně osob s poruchou autistického spektra.“⁶² I v tomto případě je rozlišováno mezi stupni postižení a jsou vydávány průkazy s různým rozsahem benefitů.

V zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách je upraven příspěvek na péči. Tato dávka je určena osobám starším 1 roku, jejichž zdravotní stav je dlouhodobě nepříznivý a tato osoba potřebuje pomoc jiné fyzické osoby při zvládnutí základních životních potřeb. Právě rozsah této pomoci, které je zapotřebí, je opět zohledňován při posuzování stupně závislosti a tedy i stanovení přesné výše příspěvku na péči. Při posuzování závislosti zdravotně postižené osoby jsou hodnoceny potřeby jako mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání, tělesná hygiena, péče o zdraví, osobní aktivity, péče o domácnost. Řízení o přiznání příspěvku na péči probíhá prostřednictvím sociálních pracovníků Úřadu práce a je založeno na sociálním šetření v přirozeném sociálním prostředí konkrétní osoby a lékařských posudcích. Odvolacím orgánem proti rozhodnutí krajského Úřadu práce je i zde Ministerstvo práce a sociálních věcí.

5.3. Pěstounská rodina

„ ... Není žádný hlas krve. Dítě přijímá za matku tu osobu, která se k němu mateřsky chová a nikoli jen tu osobu, která je porodila. Adoptivní rodiče, pěstouni či jiní vychovatelé dítěte v náhradní rodinné péči jsou psychologicky pravými rodiči, jestliže skutečně dítě za své přijímají...“

„... Člověk je na této planetě zajisté nejúspěšnějším živočišným druhem. Příroda ho stvořila nedokonalým, ale několikrát ho pojistila. Když selže vlastní rodičovství, nenechá lidské potomstvo na holičkách, nýbrž pojistí je rodičovstvím novým, stejně biopsychickým jako to vlastní, stejně přírodním

---

⁶² www.mpsv.cz dostupné z WWW < <http://www.mpsv.cz/cs/8#dsp> >

*a přirozeným, stejně pravým – ba pravějším, neboť pomáhajícím a vpravdě záchranným....*⁶³

Rodina jako základní stavební jednotka společnosti plní mnoho svých funkcí. Jednou z nich je funkce nukleárního sociálního prostředí pro dítě. Dítě je bezbrannou bytostí, která potřebuje pocit jistoty, bezpečí a největší péči. Dětství je pro vytváření lidské osobnosti nejvýznamnějším obdobím v životě.

Ne vždy však biologická rodina dítěte může plnit svou funkci, ať již z jakéhokoli důvodu. V takovém případě je vždy vhodné nalézt osoby z okolí dítěte, které jsou v příbuzenském či jinak blízkém vztahu k dítěti a jsou schopni a ochotni o dítě pečovat. Pokud ani toto není možné, nastupuje jedna z forem náhradní rodinné péče. V nejzazším případě nastupuje stát jako garant péče o dítě a to prostřednictvím ústavní výchovy. Novela občanského zákoníku takové pořadí zakotvuje ve svých ustanoveních. Konkrétně § 971 odst.1 OZ stanoví, že v případě, že je výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření nařídit ústavní výchovu. Toto opatření by však mělo být voleno pouze v případě, že ostatní učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud by měl vždy zvážit, zda není vhodné a možné svěřit dítě do péče fyzické osoby a ústavní péče by měl být tedy až poslední krok. Pokud již dojde ke svěření dítěte do ústavní výchovy, lze tak pouze na dobu maximálně tří let. Tuto dobu lze opakovaně prodloužit, ale vždy pouze nejvýše na tři roky.

Ve své práci jsem se zaměřila na jeden z typů náhradní rodinné péče – pěstounskou rodinu. Tento prototyp rodiny jsem si zvolila z důvodu široké finanční podpory ze strany státu a budu se věnovat tedy především popisu pěstounské rodiny ve spojení s finančním typem nástrojů rodinné politiky.

Pěstounství má na našem území poměrně dlouhou tradici. Počet dětí, které jsou umisťovány do této formy péče, se neustále zvyšuje, v roce 2006 bylo takto umístěných dětí 889, zatímco v roce 2013 bylo péče pěstounů přijato 2191 dětí.⁶⁴ Kromě stoupajícího trendu umisťování dětí do pěstounských rodin lze také upozornit na fakt, že mezi pěstounskými rodinami převládají ty, jenž mají

⁶³ **Matějček, Z.** Osvojení a pěstounská péče, Portál: Praha, 2002, ISBN 80-7178-637-3

⁶⁴ **Barvíková J.** Faktory selhávání pěstounské péče v České republice v pozadí nedávných legislativních změn. *Fórum sociální politiky* 1/2015 ISSN 1802/5854

příbuzenský vztah k danému dítěti. Mezi negativa pěstounské péče v České republice jistě patří to, že úprava a dohled nad pěstounskými rodinami jeví určité znaky roztržitosti. Zatímco Ministerstvo práce a sociálních věcí dohlíží na oblast sociálně – právní ochrany dětí a náhradní rodinné péče, pobytová zařízení pro děti spadají do kompetence Ministerstva školství. I přes rostoucí počet dětí vyrůstajících v pěstounské rodině je stále velmi obtížné takto umístit děti s handicapem. Problémem posledních let v oblasti pěstounství je také poměrně vysoké procento předčasně ukončené pěstounské péče, aktuálně se jedná o přibližně 8% případů.

Významné změny v rámci pěstounské péče přinesla novela z. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.⁶⁵ Novela této právní úpravy vyňala dávky pěstounské péče ze systému dávek státní sociální podpory a nově hovoří o tomto příspěvku jako o platu. Výši platu ovlivňuje počet dětí v rodině jejich zdravotní stav. Podstatné je také skutečnost, zda se jedná o pěstouny nebo o pěstouny na dobu přechodnou.⁶⁶ Právě na pěstouny na přechodnou dobu jsou obecně kladeny vyšší nároky. Zejména tím, že je zapotřebí, aby byli neustále připraveni přijmout dítě. Tyto pěstounské rodiny jsou více v kontaktu s původní rodinou dítěte a větší psychická náročnost je v těchto případech patrná také v tom, že přechodní pěstouni musí být neustále připraveni předat dítě do další péče. Pěstouni na přechodnou dobu jsou proto ohodnoceni stabilní odměnou, která v současné době činí 20000Kč měsíčně hrubého a nezáleží přitom na tom, zda mají právě v péči dítě. V oblasti financování pěstounství došlo touto novelou ke změně také v případech, kdy se pěstouny stanou manželé. Na rozdíl od předchozí právní úpravy je nyní možné pouze to, aby odměnu pobíral jen jeden manželů. Z důvodu zabránění zneužití pěstounské péče v rámci rodiny, kdy příbuzní usilují o svěřeni dítěte do péče čistě z finančních důvodů, novela zavádí možnost individuálně posoudit účelnost těchto dávek v případě péče prarodičů nebo praprarodičů dítěte. Zavedena byla dávka dítěti při odchodu z pěstounské péče z důvodu jeho zletilosti.

Pěstounství je obecně upraveno § 958 a n. NOZ, speciální úprava pěstounství a dávky pěstounské péče jsou upraveny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí.

---

⁶⁵ Dále jen zákon o sociálně-právní ochraně dětí

⁶⁶ Pěstounská péče na přechodnou dobu funguje v České republice od roku 2006.

Občanský zákoník vymezuje vztah rodičů k dítěti a k pěstounům a také vztah pěstounů a dítěte. Soud rozhodne o svěřením dítěte do péče na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. Rodič může požadovat svěřením dítěte zpět do své výchovy, a pokud to není v rozporu se zájmy dítěte, soud takové žádosti vyhoví. Práva a povinnosti rodičů vyplývající z rodičovské odpovědnosti rodičům zůstávají, výjimkou jsou ty, které zákon stanoví pěstounovi. Přetrvává také vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti. Rodiče mají právo na pravidelný a osobní styk s dítětem a na informace o dítěti, ledaže by soud ze závažných důvodů rozhodl jinak. Upraveny jsou také požadavky, které jsou kladeny na osobu pěstouna, která musí skýtat záruky řádné péče, mít bydliště v České republice a souhlasit se svěřením dítěte do své péče. Pěstoun je povinen o dítě pečovat a při výchově vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodiče. Mezi tyto povinnosti patří mimo jiné udržovat a prohlubovat vztah dítěte a původní rodiny. Pěstounská péče má mít přednost před ústavní výchovou dítěte a pěstoun z řad osob blízkých dítěti má přednost před pěstouny ostatními. V zákoně o sociálně-právní ochraně dětí je kromě speciální úpravy pěstounské péče stanoven také okruh dávek souvisejících s výkonem pěstounství. Jedná se o **příspěvek na úhradu potřeb dítěte**, který je vyplácen pečující osobě. Výše příspěvku je odvislá od věku dítěte a dále také od stupně případného zdravotního postižení dítěte. Vyplácení dávky nekončí zletilostí v případě, že se jedná o nezaopatřené dítě. Za těchto okolností je příspěvek vyplácen až do dvacátého šestého roku věku dítěte.

Osoba, která byla v den dosažení zletilosti v pěstounské péči, má nárok na **příspěvek při ukončení pěstounské péče**, jehož výše je fixně stanovena na 25 000Kč.

Pečující osoba má nárok na **odměnu pěstouna**. Tato odměna není konstantní a závisí na počtu dětí, které má pěstoun v péči a na jejich případném zdravotním handicapu. Jak již bylo uvedeno výše, jedná-li se o pěstouna, který je s dítětem v příbuzenském vztahu prarodičem nebo praprarodičem, odměna pěstouna mu náleží jen v případech zvláštního zřetele hodných s ohledem na jeho sociální a majetkové poměry a přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte. Toto posouzení závisí na rozhodnutí soudu. Cílem takové úpravy bylo zamezit zneužívání sociálního systému. Je však nepochybné, že v praxi může právní úprava znamenat pro pěstouny z řad rodinných příslušníků značné komplikace.

Příspěvek při převzetí dítěte do péče je vyplácen pečující osobě a to pouze jednou. Výše příspěvku je různá podle věku dítěte, na dítě do šesti let náleží příspěvek 8000kč, od šesti do dvanácti let je jeho výše 9000Kč a od dvanácti do osmnácti let je to 10 000Kč.

Pěstoun, který má ve své péči tři a více dětí má nárok na *příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla*, který činí 70 % z pořizovací ceny vozidla, nejvýše však 100 000.

6. Stručný přehled vývoje nástrojů rodinné politiky od roku 1989 do současnosti

V následující kapitole se pokusím vystihnout důležité mezníky ve vývoji nástrojů rodinné politiky od roku 1989 až do současnosti.

6.1. Rodinná politika po roce 1989 a její cíle

Oblast rodinné politiky po roce 1989 plně reflektovala veškeré politické a na ně navazující společenské proměny. Události listopadu roku 1989 a následné dění výrazným způsobem proměnily vnímání a pohled nejen na rodinnou politiku obecně, ale také na samotnou rodinu jako základní jednotku společnosti. Rodina se více přibližuje svým původním tradičním hodnotám, začíná být opět vnímána jako základní stavební prvek společnosti a její důležitost je postupně promítána také do legislativy.

Uvolnění politických poměrů mělo za následek nejen změny společenské, ale kupříkladu také přeměnu ekonomickou a s tím související změny na trhu práce. Tyto okolnosti vedly k novým možnostem a příležitostem, které se účastníkům trhu práce naskytly. Možnosti uplatnění se v profesním životě mužů a žen se přiblížily, ženy začínají vnímat svou funkci v rámci rodiny nejen jako pečovatelskou, ale také jako funkci do určité míry rodinu finančně zajišťující. Přestože společnost hledí i nadále na ženu jako na tu, jenž plní především úlohu matky v rámci nukleární rodiny, je zde patrná snaha o zvýšení participace žen na trhu práce.

V této době byla navracena lidem suverenita při rozhodování o volbě životních strategií. Především mladé generaci se otevřely nové možnosti a příležitosti, na prvním místě často již nebylo uzavření sňatku a založení rodiny. Objevila se potřeba osobnostně se vymezit, muži i ženy bez rozdílu využívají možností studia a většího profesního uplatnění. Nelze však mít za to, že tento přirozený vývoj měl jen pozitivní dopad. Následek tohoto jevu lze kromě svobodné volby životních priorit spatřovat v poklesu porodnosti a posunu věkové hranice uzavírání sňatku směrem nahoru, velikost rodiny se snižuje a přibývá dětí narozených mimo manželství.⁶⁷

Jako odvrácenou stranu těchto změn na trhu práce lze vnímat i stoupající nároky na pracovní výkon. Pravidlem se stává, že rychleji a lépe se uplatní ti, kteří omezí svůj osobní a rodinný život. Podmínkám konkurečního prostředí na trhu práce přirozeně vyhovují více muži, kteří na rozdíl od žen nemusí kromě své pracovní role zastávat roli další – mateřskou. Odraz tohoto zvýhodnění mužského pohlaví je patrný ve vyšších výdělcích mužů a ve vyšší nezaměstnanosti žen.

Základní koncepcí rodinné politiky počátkem 90. let bylo vytvoření záchranné sociální sítě. Stát se pomocí reformy sociálního systému pokusil vytvořit síť sociálních dávek a peníze přerozdělovat takovým způsobem, aby bylo pamatováno právě na takové situace, které mohou být pro rodiny i jednotlivce finanční zátěží.⁶⁸ Rodinná politika tohoto období se tedy soustředila především na oblast sociální ochrany rodiny prostřednictvím finančních transferů. V roce

---

⁶⁷ Kotous, J., Munková, G., Štefko, M. *Obecné otázky sociální politiky*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2013. ISBN 978-80-87439-08-1, s.127

⁶⁸ Mezi tyto dávky lze zařadit např. rodičovský příspěvek, příspěvek na dítě, porodné, pohřebné.

1990 se přeměnil mateřský příspěvek na příspěvek rodičovský. Pro rodiče to znamenalo, že se jeho adresátem mohla stát matka nebo otec. Jeho výše byla sjednocena a délka stanovena na tři roky.⁶⁹

6.2. Změny rodinné politiky do roku 1996

V první polovině 90. let proběhla transformace systému státních dávek pro rodiny s dětmi v systém Státní sociální podpory. V připravované reformě sociálního systému v roce 1995 byl důraz kladen především na adresnost sociálních dávek, jejich redistribuci a také solidaritu mezi těmi, kterým je dávka poskytována a těmi, kteří do sociálního systému přispívají. Koncepce systému Státní sociální podpory byla opřena o několik základních principů: *„Životní úroveň by měla vycházet především z pracovních příjmů, jejichž zvyšování by mělo být hlavním motivačním faktorem, sociální přerozdělování by nemělo prohlubovat sociální diferenciaci, ale pouze ji korigovat.“*⁷⁰

Největších změn doznal přídavek na dítě jako další dávka ze systému státní sociální podpory. Z univerzální sociální dávky se stala dávka adresovaná. Právě tato skutečnost se stala předmětem mnoha diskusí a názory na toto řešení byly velice rozporuplné, mj. také proto, že přídavek na dítě zde měl ve své univerzální podobě několik desetiletí dlouho tradici. Koncept této dávky vyjadřoval, že *„mít a vychovávat děti je státem uznaná hodnota“*⁷¹ V konečné podobě se přídavky na děti staly tedy dávkou testovanou, nárok na jejich pobírání měl ten jehož příjmy nepřevyšovaly trojnásobek životního minima. Právě tato skutečnost měla za následek to, že i přes sociální reformu zůstal přídavek na dítě dávkou, na jejíž pobírání měla nárok většina rodin.

---

⁶⁹ Zde se do stanovené délky pobírání rodičovského příspěvku promítl většinový názor psychologů, podle kterého je vhodné, zůstane-li rodič s dítětem doma právě až do věku tří let.

⁷⁰ Kotous, J., Munková, G., Štefko, M. *Obecné otázky sociální politiky*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2013 ISBN 978-80-87439-08-1 , s.128

⁷¹ Kotous, J., Munková, G., Štefko, M. *Obecné otázky sociální politiky*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2013 ISBN 978-80-87439-08-1 , s.129

6.3. Konec devadesátých let – převaha levicových principů v rodinné politice

Sociální systém v tomto období byl charakteristický především svou štedrostí. Zvyšovány byly dávky důchodového pojištění a především dávky Státní sociální podpory – rodičovský příspěvek, přídavek na dítě. Tato propopulační politika však nepřinesla očekávané výsledky. Právě konec 90. vykázal hluboký propad porodnosti. Za jednu z příčin lze označit upřednostnění jedince před rodinou. Založení rodiny je chápáno jako svobodné individuální rozhodnutí člověka, nikoli jako obecný přínos celé společnosti. Společensky i ekonomicky výhodnějším se stává odsunutí založení rodiny do budoucna. Celá 90. léta pokračoval zároveň trend rozvodovosti. V roce 1998 byl novelizován zákon o rodině a tato legislativní změna⁷² zapříčinila dočasné zastavení vzrůstajícího trendu rozvodovosti.

V roce 2003 se Česká republika začala zabývat problematikou rodinné politiky hlouběji – po vzoru dalších vyspělých států. Založen byl výbor pro rodinnou politiku. O rok později byla na základě úkolu vlády Ministerstvem práce a sociálních věcí vypracována Národní zpráva o rodině (dále jen „Zpráva“), jejímž cílem bylo popsání současného stavu rodinné politiky, zanalyzování konkrétních oblastí a návrh dalšího vývoje včetně řešení případných problémů a deficitů systému. Rodinná politika je v této studii chápána jako *„komplexní systém podpory rodin nesměřující k upřednostnění jedné z jejích funkcí, ale k posílení schopnosti rodin plnit všechny své rodinné funkce a dále je rozvíjet.“*

73

Zmíněného poklesu porodnosti a také sňatečnosti, manželství je navíc mladými lidmi ještě posouváno do pozdějšího věku. Kořeny negativního populačního vývoje vidí Zpráva především v nedostatečné podpoře rodiny jako tradiční formy soužití ze strany státu. Společnost dostatečným způsobem nedoceňuje přínos rodiny a význam, který má pro stát jako celek. I přes solidaritu, která v rámci přerozdělování sociálních transferů funguje mezi

---

⁷² Podmínky rozvodu manželství byly touto novelou zpřísněny. Otázkou ale zůstává, do jaké míry ovlivnily pokles rozvodovosti faktické legislativní změny, či pouze pozdržení projednávání rozvodů v důsledku této novely.

⁷³ **Národní zpráva o rodině 2004** dostupné z WWW < http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf >, s.5

rodinami s dětmi a bezdětnými rodinami je patrné výhodnější postavení právě oněch bezdětných rodin. Pokles porodnosti se zásadním způsobem promítá do věkového složení obyvatelstva, které stárne a to má dále za následek větší zátěž pro sociální systém státu.

Právě z důvodu poklesu porodnosti byla zvýšena snaha o sladění rodinného a profesního života. Jedním z řešení tohoto problému se staly také flexibilní formy zaměstnání. Nebyly však přijaty zaměstnavateli a dokonce ani zaměstnanci s takovým ohlasem, s jakým bylo očekáváno. Určitým vysvětlením pro to může být, že flexibilní pracovní doby, práce na zkrácený úvazek nebo práce z domova nemá v České republice takovou tradici jako v zahraničí.

Dalším z nástrojů rodinné politiky souvisejícím s harmonizací zaměstnání a rodiny byla možnost mužů aktivně se zapojit v péči o dítě nástupem na mateřskou dovolenou, a to šest týdnů po narození dítěte.

Rodičovská dovolená jako varianta pro obě pohlaví byla zavedena již v roce 1990, avšak rovnoprávné podmínky v péči o dítě při využití tohoto institutu pro muže i ženy byly uvedeny do praxe až v roce 2001.

V lednu 2004 byla přijata novela zákona o Státní sociální podpoře, podle níž se mohl rodič čerpající rodičovskou dovolenou věnovat své práci zajistil – li řádnou, osobní a celodenní péči o dítě jinou zletilou osobou, přičemž bylo dítěti umožněno navštěvovat zařízení předškolního vzdělávání, maximálně však pět dní v měsíci.

O rok později bylo možné v českém daňovém právu poprvé využít institut společného zdanění manželů. Tento nástroj daňové politiky měl být do oblasti rodinné politiky promítnut jako finanční podpora rodin, kde jeden z manželů vydělával výrazně méně než druhý, případně nevydělával vůbec. Svoji podstatou mělo být tedy společné zdanění výhodné právě pro rodiny, v nichž jeden z manželů čerpá rodičovskou dovolenou. Společné zdanění manželů bylo od roku 2008 zrušeno. Hlavním důvodem byla novelizace zákona o daních z příjmů, zavedení jednotné 15 % sazby daně z příjmů a zrušení jednotlivých daňových pásem.

6.4. Rodinná politika od roku 2006 do současnosti

Koncem roku 2005 schválila vláda svým usnesením dokument týkající se současného stavu a dalšího vývoje rodinné politiky.⁷⁴ Tento dokument mapoval rodinnou politiku komplexně a zabýval se podporou rodiny ve všech vývojových stádiích.

S problematikou rodinné politiky úzce souvisí zákon č. 111/2006 Sb., o hmotné nouzi, který se stal účinným 1. ledna 2007. Zákon upravuje „poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi prostřednictvím dávek v hmotné nouzi.“⁷⁵ Tento předpis se ve své první a druhé části zabývá konkrétními pojmy a jejich vymezením⁷⁶. Ve své třetí části se zabývá dávkami v hmotné nouzi konkrétně. Těmito dávkami jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc.

Se stejným datem účinnosti - 1. ledna 2007 - byl schválený zákon o sociálních službách. Předmětem úpravy tohoto zákona jsou zejména podmínky poskytování pomoci a podpory osobám v nepříznivé životní situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči. Až do schválení zákona ve znění, které se stalo účinným 1. 1. 2007, se systém sociálních služeb řídil úpravou platnou před rokem 1989. Tato úprava byla značně nedostačující zejména proto, že znala z oboru sociálních služeb pouze ústavní péči a pečovatelskou službu. Další služby sociálního systému⁷⁷ byly provozovány bez právní úpravy podmínek svého provozování a s tím související následné kontroly kvality služeb a financování. Diskuse nad přípravou tohoto zákona probíhaly od roku 1994 a schválen byl v roce 2004.

V dalších letech se pravicová vláda zaměřila opět na podporu rodiny. Rodinná politika byla programovým prohlášením vlády označena za jednu z priorit. V roce 2008 byl schválen tzv. prorodinný balíček., který obsahoval sedm

---

⁷⁴ **Národní koncepce rodinné politiky** dostupné z WWW < http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf >

⁷⁵ §1, odst.1, z. č. 111/2006 Sb.

⁷⁶ Např. popisuje, co je hmotná nouze, definuje osobu, která není v hmotné nouzi, nalezneme zde výčet dávek v hmotné nouzi, popis oprávněných osob.

⁷⁷ Jednalo se např. o stacionáře, centra rané péče, azylové domy, služby osobní asistence.

různých opatření na podporu rodin s dětmi. Podle slov tehdejšího ministra práce a sociálních věcí Petra Nečase „*nebyla jeho cílem pasivní podpora rodiny, ale vytváření vlídnějšího prostředí rodičům pro snadnější sladění pracovního a rodinného života.*“⁷⁸ Prorodinný balíček se zaměřil na podporu vytváření socioekonomických podmínek příznivých rodině, na oblast finančního zajištění rodiny, slučitelnost rodinných a pracovních rolí, služby péče o děti, podporu rodin se specifickými potřebami a podpory zapojení krajů a obcí do rodinné politiky. Současně s návrhem tohoto prorodinného balíčku bylo nutné přikročit k finančním škrtnům v sociální oblasti a to z důvodu stabilizace veřejných rozpočtů. Stát dal najevo, že nechce pouze pasivně podporovat, ale jeho snahou je především podnítit každého rodiče, aby se aktivně zapojil do výchovy a péče svého dítěte, mj. investicí časovou a finanční. Cílená pomoc státu má tedy být promítnuta především do vytváření příhodných podmínek, které jsou důležité pro skloubení pracovního a rodinného života.

Kvůli zvýšené porodnosti a populačně silným ročníkům posledních let se v současné době dostává do popředí zájmu úprava alternativních předškolních zařízení. Nadějně vypadající návrh sousedské výpomoci nebyl realizován a vystřídala jej varianta vytvoření dětských skupin.

Ve fázi projednávání návrhu je také zavedení otcovské dovolené, které je pozitivně vnímáno většinou společností.

Po výrazných škrtech v rámci reformy veřejných financí z roku 2008 dochází opět ke zvyšování některých dávek, na některé dávky vzniká nárok více rodinám, jelikož podmínky pro jejich získání se zmírnily.

---

⁷⁸ Tisková zpráva MPSV z 19.11. 2008 dostupná z WWW < http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf >

Závěr – představení problematických okruhů současné rodinné politiky, jejich subjektivní zhodnocení a návrhy řešení

Závěrem své práce bych ráda shrnula a připomněla některá zaměření a cíle současné rodinné politiky a připojila k nim své návrhy k jejich dosažení.

Oblast rodinné politiky je oblastí velice širokou, která zahrnuje velké množství subjektů, jichž se týká. Je zároveň také oblastí významnou. Důležitý je především potenciál, který rodina představuje pro celou společnost. Z uvedeného vyplývá, že je v zájmu státu jako nositele veřejné moci a také v zájmu nás všech ostatních, aby byla rodině věnována dostatečná pozornost, přiměřená podpora a péče.

Právě dostatečný zájem a podpora systému v konkrétních případech dle mého názoru není dostačující a vidím zde určité rezervy. V některých případech jde o nedostatečnou právní úpravu, jinde půjde o špatné fungování systému jako celku, s akcentem na fungování místní samosprávy.

Nedostatečná dostupnost předškolních zařízení

Vysoká porodnost posledních několika let přinesla kromě svého pozitivního faktoru také problém spojený s nedostatkem míst pro děti v předškolních zařízeních. Situace, kdy se rodičům nepodaří umístit své dítě do mateřské školy, která je v současné době jediným typem státní instituce, jenž zajišťuje vzdělávání a péči předškolním dětem, má často velice negativní vliv na chod celé domácnosti. Rodina, která má zájem na umístění dítěte do mateřské školy a není jí vyhověno, si často z finančních důvodů nemůže dovolit využít některé alternativní možnosti jakou je kupříkladu soukromé hlídání. Mezigenerační solidaritu, jejíž formou by mohlo být přenechání péče o dítě na prarodičích, většinou nelze využít, zejména z důvodu aktivní účasti prarodičů na trhu práce. Nastalou situaci v četných případech řeší takto dotčené rodiny setrváním jedním z rodičů v domácnosti. Tento rodič pečuje o předškolní dítě již bez nároku na rodičovský příspěvek a z důvodu výpadku jednoho příjmu se rodina stane adresátem jiných sociálních dávek. Dochází tedy k paradoxně k situaci, kdy rodič, který je schopný a ochotný pracovat, se ne svou vinou stane závislým na

sociálním systému. Finanční dopad těchto situací na sociální systém státu je negativní a neblahý vliv mají tyto situace také na konkrétní osobu rodiče a rodiny, jichž se to týká. Rodič, který vlivem těchto okolností zůstane v domácnosti, se musí potýkat nejen s nedostatkem finančních prostředků, ale také s dopadem těchto událostí na jeho psychickou stránku osobnosti.

Domnívám se, že je více než žádoucí, aby stát prostřednictvím své zákonodárné funkce zaujal k tomuto problému přímý a důsledný postoj a dokončil legislativní proces týkající se vzniku dětských skupin. Také opětovné vrácení se k návrhu sousedské výpomoci bych viděla jako přínosný krok správným směrem. Vyřešení nedostatečné kapacity míst v těchto zařízeních se v posledních letech stává také více diskutovaným problémem z důvodu plánovaného zavedení povinné docházky do mateřské školy předškolních dětí. Tento návrh se však prozatím nedočkal dostatečné podpory odborné ani laické veřejnosti. Důvodem odmítavého postoje mnohých je právě nedostatečná kapacita předškolních zařízení a v neposlední řadě také „povinný ráz“ tohoto opatření. Také fakt, že se ve školním roce 2013/2014 v mateřských školách vzdělávalo 111 tisíc pětiletých dětí, což bylo 90,4% populačního ročníku, staví tento návrh do světla v jistém smyslu zbytečného opatření.⁷⁹

Koncepce rodičovského příspěvku

Také druhá oblast, na kterou bych se ráda zaměřila v rámci svého závěrečného shrnutí, se týká rodin s malými dětmi, konkrétně pak pobírání rodičovského příspěvku, jehož koncepce se v několika posledních letech několikrát změnila. Osobně vidím jako velmi vhodné umožnit rodičům zvolit si délku čerpání příspěvku a tím tedy také jeho měsíční výši. Také celková suma, která je určena k vyplacení jednotlivému rodiči za dobu pobírání příspěvku, tj. 220 000Kč, je jednotná a tedy nediskriminující některé skupiny rodičů. Dle mého názoru však mohou být do jisté míry omezující podmínky, kterých je z hlediska příjmové stránky potřeba dosáhnout, aby si mohl rodič zvolit délku pobírání příspěvku. V praxi je možné si představit modelovou situaci, kdy rodič, který z důvodu nižších příjmů před nástupem na rodičovskou dovolenou, a tedy před započítáním pobírání rodičovského příspěvku, je nucen zvolit si čtyřletou variantu pobírání

---

⁷⁹ **Březinová, M.** *Povinná školka: padne nápad spolu s jeho tvůrcem?* Tisková zpráva MF DNES z 4. 6. 2015.

příspěvku a potažmo také čtyřletou délku rodičovské dovolené. Přestože právní řád České republiky rodiče pobírající rodičovský příspěvek nijak neomezuje v další výdělečné činnosti, je reálné, že rodič čerpající rodičovskou dovolenou neumístí z důvodu nedostačující kapacity své dítě do některého z předškolních zařízení⁸⁰ a není tedy schopen vykonávat další výdělečnou činnost. Tito rodiče pak celkem zbytečně zůstávají závislí na sociálním systému státu déle než by museli a také déle než si často sami přejí. Řešení této situace vidím v rovné příležitosti všech rodičů zvolit si délku pobírání rodičovského příspěvku odpovídající jejím vlastním potřebám. Především pak pro to, že v současné úpravě, která rodiče selektuje dle jejich příjmu, nevidím hlubší smysl.

Zavedení otcovské dovolené

Institut otcovské dovolené úzce souvisí s dvěma předchozími okruhy. Také okruh subjektů, kterých problematika otcovské dovolené týká, je velmi podobný.

Otcovská dovolená v současné době není zakotvena a blíže upravena naším právním řádem. Z mého pohledu je to velký nedostatek celkové úpravy rodinné politiky v České republice. Také zde, stejně jako v případě vyplácení rodičovského příspěvku, je podle mého názoru upozadována určitá skupina jedinců. Chybějící úprava otcovské dovolené zapříčiňuje, že postavení muže jako otce a ženy jako matky dítěte, není v rámci možností rovné. Bylo by více než vhodné legislativně zaštitit možnost otce působit ve své funkci rodiče co možná nejvíce hned po narození. Inspirací by se pro českou úpravu otcovské dovolené mohla stát většina zemí Evropské unie, kde otcovská dovolená již má své místo a funguje.

---

⁸⁰ Tato zařízení uplatňují při přijetí dítěte k předškolnímu vzdělávání kritéria, v důsledku nichž upřednostňují děti zaměstnaných rodičů před dětmi, jejichž rodiče čerpají rodičovskou dovolenou.

Seznam zkratk

ČR	- Česká republika
EU	- Evropská unie
EŘ	- Exekuční řád
MPSV	- Ministerstvo práce a sociálních věcí
OZ	- Občanský zákoník
SSP	- Státní sociální podpora
TŘ	- Trestní řád

Použitá literatura

Knižní publikace:

Duková I., Duka, M., Kohoutová I. *Sociální politika*. Praha: Grada, 2013, ISBN 978-80-247-3185-8

Haškovcová H. *Fenomén stáří*. Praha : Havlíček Brain Team, 2010, ISBN 978-80-87109-19-9

Kotous, J., Munková, G., Štefko, M. *Obecné otázky sociální politiky*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2013, ISBN 978-80-87439-08-1

Krebs, V. *Sociální politika*. 5. vyd. Praha: ASPI, 2010, ISBN 978-80-7357-585-4

Kuchařová, V. a kol. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů*. VÚPSV: Praha, 2006, ISBN 80-87007-18-2

Kuchařová, V., Svobodová, K. *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. Praha: VÚPSV, 2006, ISBN 80-87007-51-4

Matějček, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-637-3

Matějková, B., Palonciová, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí: Brno, 2005, ISBN 80-210-3630-3

Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, ISBN 978-80-7367-368-0

Michalík, J. *Malý právní průvodce pečujících*. Brno: Moravskoslezský kruh, 2010 ISBN 978-254-7333-7

Mitchell, E., *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice evropském kontextu*, Sociologický ústav AV ČR: Praha 2010, ISBN 978-80-7330-183-5

Sirovátka, T. *Rodina a reprodukce versus zaměstnání a role sociální politiky*. Brno: František Šalé-Albert. 2006. In Rodina, zaměstnání a sociální politika, ISBN 80-7326-104-9

Sirovátka, T. – Hora O. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: František Šalé – Albert, 2008, ISBN 978-80-7326-140-5

Sirovátka, T. *Rodinné chování a rodinná politika v České republice*. IN Mareš, P., Potočný, T. Modernizace a česká rodina. Brno: Barrister a Principal, 2003, ISBN 80-86598-61-6

Sirovátka, T., *Sociální zabezpečení (vybrané texty)*. Brno: Vydavatelství MU, 1997, ISBN 80-210-1671-X

Sirovátka, T., Svatoň, J. *Stát a veřejná politika (Vybrané texty)*. Brno: vydavatelství MU, 1997, ISBN 80-210-1612-4

Šťastná, A. *Neúplné rodiny v ČR a ve vybraných evropských zemích*. VÚPSV: Praha, 2009, ISBN 978-80-7416-038-7

Troster, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-322-6

Odborné články:

Barvíková J. Faktory selhávání pěstounské péče v České republice v pozadí nedávných legislativních změn. *Fórum sociální politiky 1/2015* ISSN 1802/5854

Březinová, M. *Povinná školka: padne nápad spolu s jeho tvůrcem?* Tisková zpráva MF DNES z 4. 6. 2015.

Hejzlarová E. M., Měkké aspekty samoživitelství, *Fórum sociální politiky*. 3/2011, ISSN 1802-5854

Kroutilová Nováková R., Jandžíková E. Kvalita života osob pečujících o osoby s přiznaným příspěvkem na péči ve III: a IV. Stupni závislosti, *Fórum sociální politiky* 2/2012 ISSN 1802-5854

Langhamrová, J., Fiala, T. Změny reprodukčního chování v České republice a jeho důsledky. *Fórum sociální politiky*. 3/2014. ISSN 1802/5854

Liberdová E. Zdravotní postižení a jeho modely se zaměřením na sluchové postižení, *Fórum sociální politiky* 4/2011 ISSN 1802-5854

Internetové zdroje:

www.arpida.cz

Důvodová zpráva k z. č. 117/ 1995 Sb. , dostupné také z WWW < <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mjzhe2v6mjrg5pwi6rng> >

Důvodová zpráva k zákonu č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění, dostupné také z WWW <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=oz5f6mrqga3f6mjyg5pwi6rng&groupIndex=0&rowIndex=0> >

Hendrych, Bělina, Fiala, Šámal, Šturma, Štenglová. Právnícký slovník, 3. vydání, 2009 dostupné také z WWW < <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhf64zrguxhm6l2nf3g4zi&groupIndex=2&rowIndex=0> >

Juklová H., Štěpánková M. *Vybrané problémy v oblasti rovného postavení žen a mužů pečujících o děti a návrhy jejich řešení.* Praha: Aperio, 2005 s.31 dostupné z WWW < http://www.aperio.cz/data/1/APERIO_Vybrane-problemy-v-RP-zen-a-muzu-Rodina.pdf >

www.mpsv.cz dostupné z WWW < <http://www.mpsv.cz/cs/8#dsp> >

Národní koncepce rodinné politiky dostupné z WWW < http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf >

Národní zpráva o rodině 2004 dostupné z WWW < http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf >

Tisková zpráva MPSV z 19.11. 2008 dostupná z WWW < http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf >

Vančurová, A. *Současné a připravované opatření rodinné politiky v zemích střední Evropy,* MPSV, 2007. Dostupné také z WWW http://www.mpsv.cz/files/clanky/4354/studie_vancurova.pdf

Právní předpisy:

Zákon č. 155/ 1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 120/ 2001 Sb., exekuční řád

Zákon č. 111/ 2006 Sb., o hmotné nouzi

Zákon č. 89/ 2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 561/ 2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

Zákon č. 115/ 2006 Sb., o registrovaném partnerství

Zákon č. 359/ 1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 117/ 1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 40/ 2009 Sb., trestní řád

Zákon č. 137/ 2006 Sb., o veřejných zakázkách

Zákon č. 262/ 2006 Sb., zákoník práce

Zákon č. 435/ 2004 Sb., o zaměstnanosti

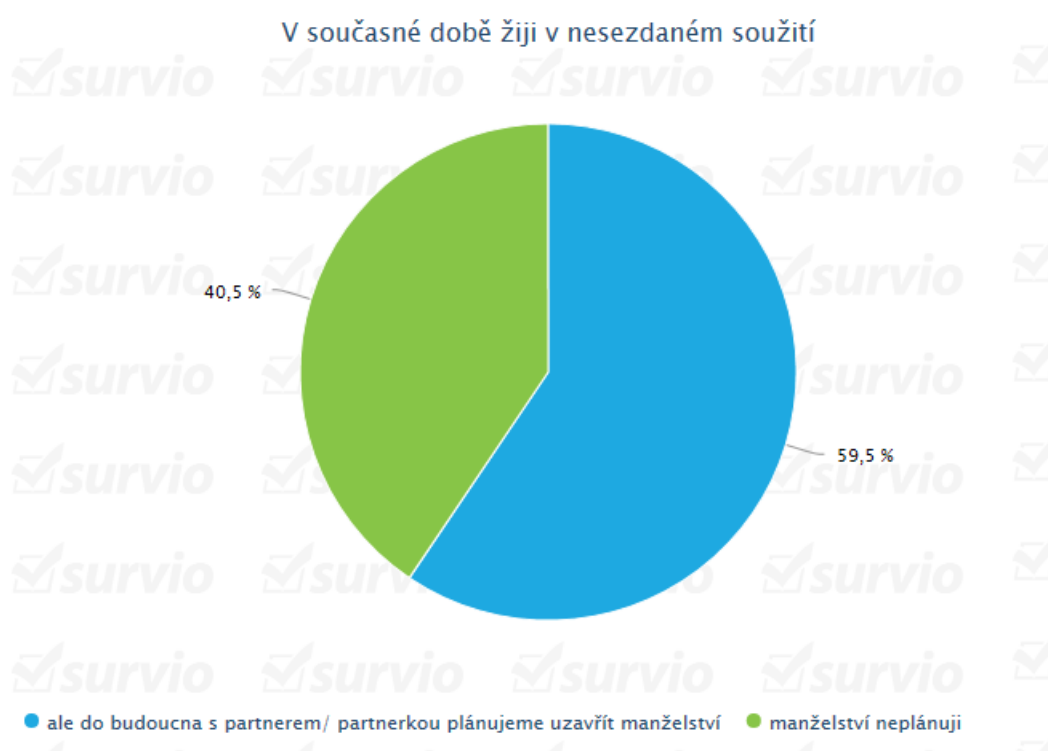
Seznam příloh:

Příloha č.1 : grafické znázornění poměru nesezdaných soužití a manželství

Příloha č. 2 : grafické znázornění zastoupení důvodů, proč lidé nevstupují do manželství

Příloha č. 1

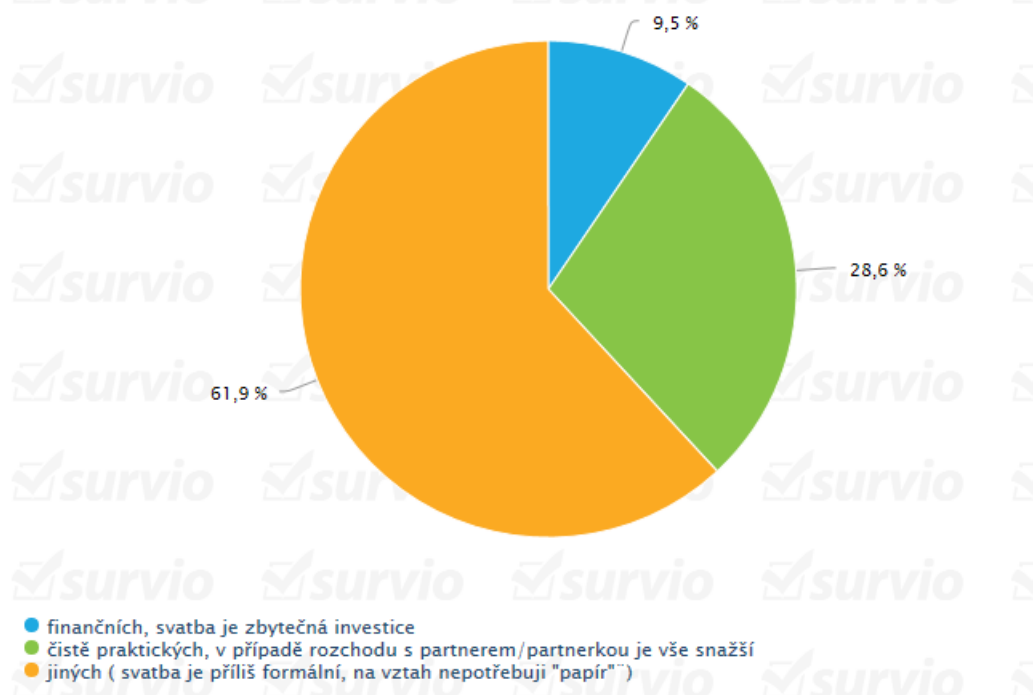
Odpověď poskytlo 60 respondentů ve věkové kategorii 18 a více let.

Z grafu je patrné, že více jak polovina dotázaných plánuje do budoucna uzavřít manželství. Přestože rozdíl mezi oběma skupinami není příliš výrazný, dá se z uvedeného vyčíst, že institut manželství zaujímá ve společnosti stále svou tradiční pozici.

Příloha č. 2

V současné době žiji v nesezdaném soužití a do budoucna neplánuji uzavřít manželství z důvodů

Odpověď poskytlo 60 respondentů ve věkové kategorii 18 a více let.

Mezi jinými důvody, proč nehodlají vstoupit do manželství, uváděli dotázaní mimo výše zmíněných také obavy z případné exekuce partnera. Osobně mě překvapil závěr poukazující na to, že finance ve spojení s uzavřením manželství nehrají příliš důležitou roli. Lidé tedy nevolí nesezdané soužití z důvodu, že by pro ně byla svatba velkou finanční zátěží, ale důvody pro toto rozhodnutí jsou hlubšího charakteru, partneři nad svou budoucností více přemýšlejí, uvažují prakticky, obavy z exekuce svědčí o určité finanční gramotnosti a alespoň elementárním povědomí a znalostech z této oblasti.

Klíčová slova:

Rodina, rodinná politika, nástroje rodinné politiky

Key words:

Family, family policy, specific tools of family policy

Abstract:

Vývoj a současná podoba rodinné politiky v ČR

V rámci své diplomové práce na téma „Vývoj a současná podoba rodinné politiky v ČR“ jsem se pokusila o popis a charakteristiku rodinné politiky pomocí jejich konkrétních nástrojů. Úvodní kapitolu práce jsem věnovala vymezení důležitých pojmů, s kterými dále pracuji. Zabývám se pojmem rodiny, rodinné politiky, systémem a koncepcí rodinných politik obecně a s jejich pomocí pak určuji konkrétní systém rodinné politiky v České republice. V této kapitole jsem věnovala pozornost také jednotlivým formám rodinného soužití a jejich vzájemnému porovnání. Důvodem, který mě k tomu vedl, byly rozdíly aplikace rodinné politiky na různé formy soužití s ohledem na některé případy a sociální situace. Obecný úvod zakončuji ohlédnutím se a zpětným zhodnocením specifického demografického chování české populace.

V dalších dvou kapitolách se již věnuji struktuře, popisu a působení nástrojů rodinné politiky. Charakterizuji přímé a nepřímé finanční nástroje a následně také nefinanční nástroje rodinné politiky. Nefinanční instrumenty hodnotím ve spojení s jejich uplatněním v oblasti harmonizace rodinných a profesních rolí a v samostatné kapitole zmiňuji také sociální služby.

Po představení jednotlivých nástrojů rodinné politiky jsem se zaměřila na tři typy rodin, které s ohledem na své specifické potřeby zasluhují větší podporu a pomoc ze strany státu, než je tomu tak u většiny společnosti. Věnuji se postavení neúplných rodin, rodin se členem se zdravotním postižením a pěstounských rodin. U prvních dvou typu se snažím poukázat i na méně viditelné problémy, které mohou na první pohled působit bagatelně, avšak osoby, kterých se týkají, se mohou i na jejich základě stát sociálně vyloučenými. Pěstounskou rodinu jako další z prototypu rodin se specifickou potřebou jsem

zvolila z toho důvodu, že je významným příjemcem finanční pomoci státu a na pomoc státu jako takovou je prakticky odkázána.

V závěrečné kapitole své práce jsem se pokusila přiblížit postupný vývoj nástrojů rodinné politiky, s kterými jsem v předchozích částech pracovala, a to od roku 1989 až do současnosti.

Samotný závěr práce pak odráží můj subjektivní pohled na tři konkrétní oblasti rodinné politiky, které považuji za problematické a nedostatečně právně upravené. Ke svému stanovisku připojuji i subjektivní pohled na případné řešení.

Summary:

Development and the current form of family policy in the Czech Republic

In my diploma thesis focused on the topic "Development and the current form of family policy in the Czech Republic," I attempted for description and characteristic of a family policy by using its specific tools. The initial chapter I dedicated to the definition of important terms, with which I further work. I'm focused on the concept of the family, family policy, system and concept of family policies in general, and with their help I define a particular system of family policy in the Czech Republic. In this chapter, I paid attention to the various forms of family life and their mutual comparison. The reason for this were differences in application of the family policy to various forms of cohabitation with regard to certain cases and social situation. The initial chapter I finish off with looking back and re-evaluating specific demographic behaviour of the Czech population.

The next two chapters are devoted to the structure, description and effects of family policy tools. I characterize direct and indirect financial tools and then non-financial tools of family policy. Non-financial instruments are evaluated in connection with their application in the field of harmonization of family and professional roles, and in a separate section I mention the social services as well.

After the presentation of the various tools of family policy, I focused on three types of families, that having regard to its specific needs, deserve a greater support and assistance from the state more than the most of the society. I pay attention to the position of single parent families, families with a member with

disabilities and foster families. For the first two types I am trying to point out the less visible problems that may at first seem trivial, but the person with them may be socially excluded. Foster family as another prototype of a family with specific needs, I have chosen because it is a major recipient of financial help aid from the state and on the help itself is practically reliant.

In the final chapter of my work I have tried to approach the gradual development of family policy tools, with which I have worked in the previous sections, beginning the year 1989 to the present.

The very end of the work is reflecting my subjective view on three specific areas of family policy, which I consider to be problematic and insufficiently regulated. To my opinion I'm adding a subjective view on possible solutions.

